

„BIJ BOLSZEWIKA” POLACY WOBEC WOJNY Z SOWIECKĄ ROSJĄ W 1920 R.

WYSTAWA PRZYGOTOWANA PRZEZ REFERAT EDUKACJI
HISTORYCZNEJ DELEGATURY IPN W KIELCACH

Autor scenariusza: dr Michał ZAWISZA

Współpraca: Ilona RELIGA

Autorzy biogramów: Marek JONCZYK, Edyta KRĘŻOŁEK,
Ilona RELIGA, dr Michał ZAWISZA

Recenzenci: dr Tomasz ŁABUSZEWSKI, Magdalena ŚLADECKA

Autor projektu graficznego: Urszula ZALEJSKA-SMOLEŃ

WYKORZYSTANO MATERIAŁY POCHODZĄCE ZE ZBIORÓW:

Archiwum Państwowego w Kielcach
Archiwum Państwowego w Lublinie
Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim
Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie
Biblioteki Narodowej
Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy
Biblioteki Uniwersyteckiej KUL
Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego
Centralnego Archiwum Wojskowego
Fundacji Ośrodka KARTA
Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie
Muzeum Częstochowskiego
Muzeum Historii Fotografii „Jadernówka” w Mielcu
Muzeum Historii Kielc
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
Muzeum Mazowieckiego w Płocku
Muzeum Narodowego w Kielcach
Muzeum Narodowego w Krakowie
Muzeum Narodowego w Warszawie
Muzeum Niepodległości w Warszawie
Muzeum Wojska w Białymstoku
Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku
Narodowego Archiwum Cyfrowego
Oddziału Świętokrzyskiego PTTK w Ostrowcu Świętokrzyskim
Ośrodka Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej w Kielcach
Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach
Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy
oraz zbiorów prywatnych:
Marcina Brzezińskiego, Jadwigi Dachowskiej,
Grzegorza Kotasa, Jerzego Kozłowskiego,
Lidii Leydo, Alicji Orłowskiej, Ryszarda Toporskiego,
Andrzeja Zychowskiego

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Wręczenie kwiatów ochotnikom
przed wyruszeniem na front,
Warszawa, 18 lipca 1920 r.

(zbiory CAW)

Wizyta Józefa Piłsudskiego w Płocku
10 kwietnia 1921 z okazji dekoracji miasta
Krzyżem Walecznych.

(zbiory Muzeum Mazowieckiego
w Płocku)

Wstęp

Starcie pomiędzy odrodzoną Polską, a rządzoną przez bolszewików i pogrążoną w wojnie domowej Rosją było nieuniknione. Oba państwa wyszły z Wielkiej Wojny z nieustalonymi granicami. Polska dążyła do odzyskania terenów sprzed rozbiorów. Roman Dmowski twierdził, że „między dwoma wielkimi państwami, Niemcami a Rosją, miejsca na małe, słabe państewko nie ma. Tu może istnieć tylko państwo wielkie”. Z kolei Naczelnik Państwa Józef Piłsudski starał się realizować koncepcję federacyjną, która zakładała powstanie na wschód od granicy polskiej państw sprzymierzonych z Rzeczypospolitą.

Dla bolszewików pokonanie państwa polskiego było jedynie etapem. Po połączeniu Rosji ze zrewoltowanymi Niemcami, Austrią i Węgrami, nastąpić miała ogólnoswiatowa rewolucja. Taki cel przyświecał bolszewikom w 1920 r.: „Poprzez trupa białej Polski - pisał w rozkazie z 2 lipca 1920 r. dowódca Frontu Zachodniego Michaił Tuchaczewski - prowadzi droga do światowego pożaru”.

Do połowy 1920 r. walki toczyły się setki kilometrów od Warszawy, Krakowa, Łodzi, Torunia, czy Poznania. Społeczeństwo polskie wiedzę o wojnie

czepało z gazet, a wieści dochodzące z frontu raczej napawały optymizmem. Ludność ponosiła ciężary na rzecz wojska, w większości jednak nie została dotknięta bezpośrednimi skutkami działań zbrojnych. Sytuację zmieniła ofensywa rosyjska rozpoczęta w pierwszych dniach lipca 1920 r. Zajęcie części ziem etnicznie polskich, zagrożenie bytu państwa i perspektywa sowietyzacji, wzmogły gotowość do obrony oraz ofiarność.

Latem 1920 r. w Polsce ucichły polityczne spory. W obliczu niebezpieczeństwa wszystkie partie - za wyjątkiem komunistów - wzywały do obrony Ojczyzny. Do wysiłku zachęcała prasa, organizacje społeczne, duchowieństwo katolickie oraz przedstawiciele innych wyznań.

Nadzwyczajna mobilizacja społeczeństwa, jego zaangażowanie w wojnę były jednymi z najważniejszych czynników, które przyczyniły się do pokonania Rosji i obrony niepodległości. Zwycięstwo z 1920 r. skonsolidowało społeczeństwo polskie. W okresie międzywojennym stanowiło fundament wychowania patriotycznego Polaków.

Msza polowa na rynku
w Białymstoku po zajęciu
miasta przez Grupę
Zaniemeńską, 1919 r.

(zbiory CAW)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Od jesieni **1919** r. walki miały mniejszy zasięg. W tym czasie trwały rokowania pokojowe, a jednocześnie obie strony podjęły przygotowania do decydującej konfrontacji. Żołnierze polscy w okopach nad Prypecią, **1919** r.

(zbiory CAW)

Wkraczająca z zachodu armia była entuzjastycznie witana przez Polaków. Manifestacja mieszkańców Wilna (poniżej, fot. PAT) i powitanie Wojska Polskiego w Grodnie (po lewej, fot. L. Gelgor) w kwietniu **1919** r.

(zbiory CAW)

Pogrzeb oficerów poległych w okolicach Lidz, **1919** r.
(zbiory Muzeum Wojska w Białymstoku)

Niewypowiedziana wojna rozpoczęła się w listopadzie **1918** r. wraz z początkiem marszu Armii Czerwonej na zachód. W połowie lutego **1919** r., w rejonie miasteczka Mosty nad Niemnem, oddziały polskie powstrzymały Armię Czerwoną zajmującą kolejne tereny opuszczane przez niemiecką armię Ober-Ostu. Dwa miesiące później ruszyła polska ofensywa, która doprowadziła do odbicia Wilna z rąk bolszewików, a następnie zajęcia terenów po rzekę Berezynę.

W styczniu **1920** r. w skrajnie trudnych warunkach atmosferycznych, przy kilkudziesięciostopniowym mrozie, połączone siły polsko-łotewskie przeprowadziły operację o kryptonimie „Zima”. Po przekroczeniu Dźwiny oswobodziły łotewski Dyneburg.

(fot. por. Wasiutyński, zbiory CAW)

Pierwszy rok wojny

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

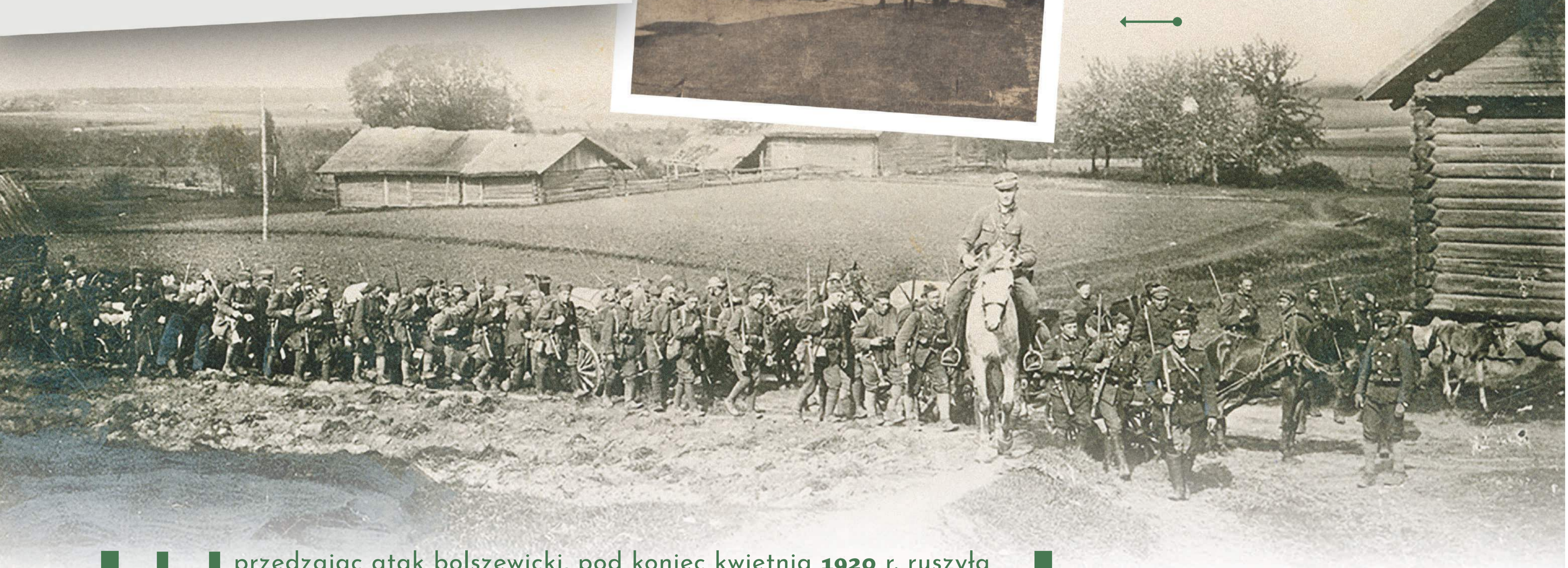
Członkowie marionetkowego Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polskiego (Polewkomu), rezydującego od początku sierpnia 1920 r. w Białymstoku, mieli objąć władzę w kraju po zdobyciu Warszawy. Na terenach etnicznie polskich, zajętych latem 1920 r. przez Armię Czerwoną, powstało około 150 lokalnych komitetów rewolucyjnych, tzw. rewkomów.

(zbiory CAW)

Prowadzeniu wojny na wschodzie sprzeciwiali się do połowy 1920 r. socjaliści i lewicowe partie chłopskie. Podczas pochodów pierwszomajowych w różnych miastach Polski - tak, jak w czasie widocznej na fotografii demonstracji w Krakowie - socjaliści wzywali do jak najszybszego zawarcia pokoju z Rosją.

(„Nowości Illustrowane”,
zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

Uprzedzając atak bolszewicki, pod koniec kwietnia 1920 r. ruszyła polsko-ukraińska wyprawa (poprzedzona zawarciem umowy pomiędzy Polską a Ukraińską Republiką Ludową), która 7 maja zajęła Kijów. Tydzień później bolszewicy zaatakowali na Białorusi, a następnie na Ukrainie, zmuszając Polaków do odwrotu. Błyskawicznie postępowała ponowna - rozpoczęta 4 lipca 1920 r. - ofensywa rosyjska na północy. Już 14 lipca bolszewicy zajęli Wilno, 19 lipca Grodno, a 28 lipca 1920 r. Białystok. Front szybko zbliżał się do Warszawy.

Odwrót 36. Pułku Piechoty Legii Akademickiej spod Połocka, 1920 r.

(zbiory CAW)

*Od wyprawy kijawskiej
do wielkiego odwrotu*

W Warszawie na Placu Trzech Krzyży, 18 maja 1920 r. powitano Piłsudskiego jako zwycięskiego Naczelnego Wodza „powracającego ze szlaku Chrobrego”. Msza w kościele św. Aleksandra była okazją do wielkiej manifestacji patriotycznej.

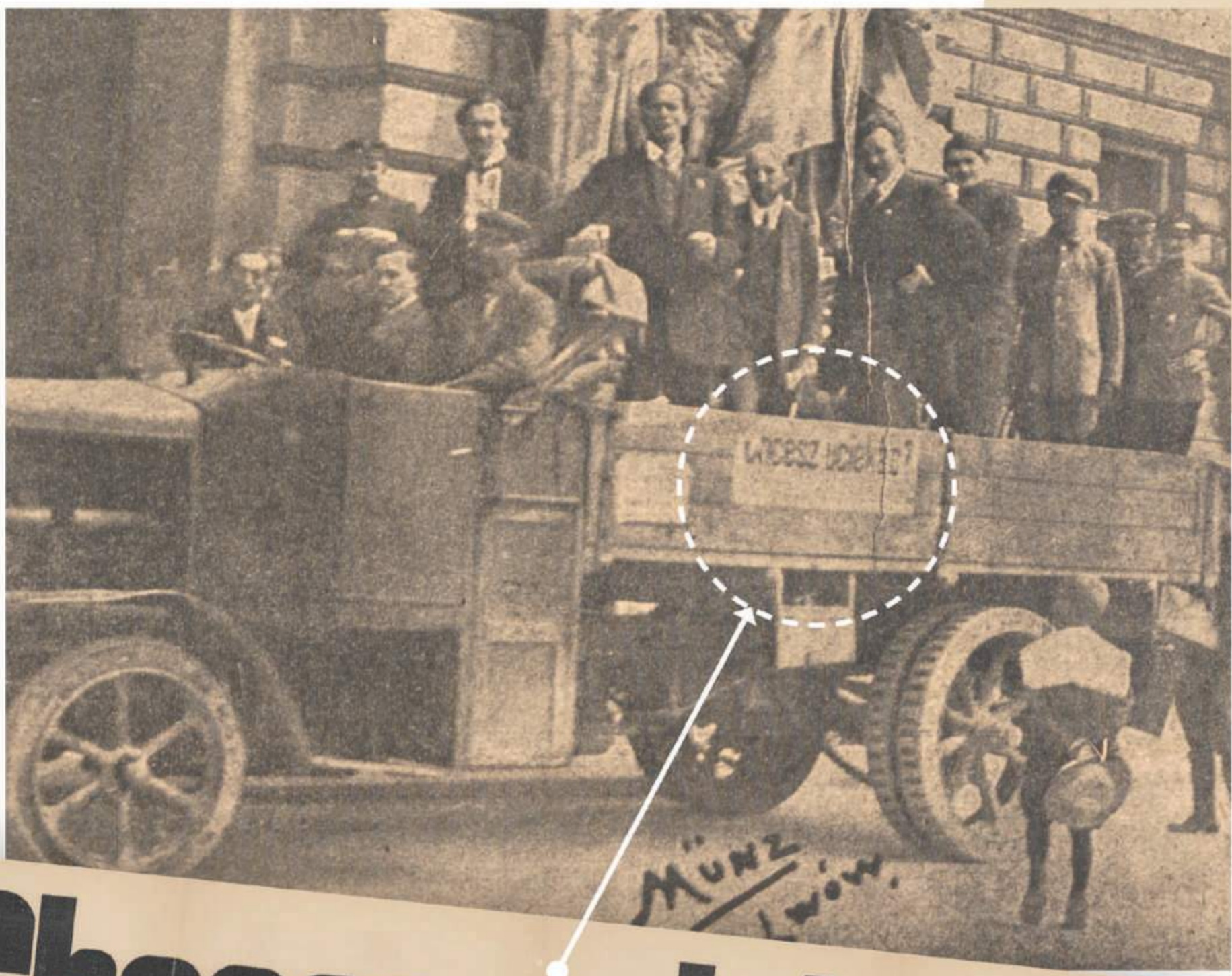
(„Świat”, zbiory Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy)

W sierpniu 1920 r. na warszawskich ulicach, w restauracjach, czy kinach można było spotkać tzw. mówców jednonimutowych. Po krótkim wystąpieniu kwestarki zbierały datki na obronę państwa. Na fotografii mówcy jednonimutowi, kwestarki i kontrolerzy Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa.

(„Nowości Illustrowane”, zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

OBYWATELE!

Grodno odlecie o 6 godzin koleją od Warszawy, już popadło w ich niewolę.

Wojna dzisiejsza to już walka o żywność, wyprawę po zapasy polskie, wyprawę po polskie zboże i bydło, wyprawę na polski wszelaki dobytek.

OSTATNIA BIJE JUŻ GODZINA!

DO BRONI!

Komitety prowadziły szeroką działalność propagandową na rzecz Armii Ochotniczej. Przestrzegaly przed rządami bolszewickimi, zwalczały defetyzm i dezercję. Organizowały wiece, zebrania, oraz wydawały odezwy, plakaty, czy jednodniówki.

(zbiory Biblioteki Narodowej)

Wstępujcie do szeregów, podpisujcie Pożyczkę Odrodzenia! Zapisujcie się na członków Czerwonego Krzyża.

KOMITET OBRONY PAŃSTWA

Komitety organizowały zbiórki na rzecz wojska, tworzyły punkty sanitarne i żywienia żołnierzy oraz pomocy uchodźcom. Wspierały materialnie rodziny zmobilizowanych. Środki na ich działalność pochodziły z darowizn i dobrowolnego opodatkowania grup społecznych. Członkowie komitetu i kabaretu w czasie zbiórki na rzecz frontu, Lwów, 25 lipca 1920 r.

(„Nowości Illustrowane”, zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

Komitety Obrony Państwa

Wobec niepowodzeń na froncie, 1 lipca 1920 r. powstała Rada Obrony Państwa pod przewodnictwem Józefa Piłsudskiego. Tydzień później w Warszawie powołano Obywatelski Komitet Wykonawczy Rady Obrony Państwa. W kolejnych dniach w całej Polsce powstało około 3 tys. lokalnych obywatelskich komitetów obrony państwa. W ich działalność włączali się przedstawiciele różnych grup społecznych, zawodów oraz orientacji politycznych, poza komunistami.

Członkowie Komitetu Obrony Państwa w Brzesku wraz z ochotnikami, 1920 r.

(zbiory Fundacji Ośrodka KARTA)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Chłopiec wzywający do wykupywania Pożyczki Odrodzenia Narodowego podczas wiecu w Poznaniu, lipiec 1920 r.

(„Tygodnik Ilustrowany”, zbiory Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Kielcach)

Do wykupywania Pożyczki Odrodzenia Narodowego zachęcano w prasie. Drukowano również specjalne ulotki, odezwy i plakaty.

(zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie)

W czasie wojny, zwłaszcza w obliczu zagrażającej Polsce ofensywy rosyjskiej, organizowano zbiórki przedmiotów wartościowych oraz potrzebnych armii. Zbiórkę broni zorganizowała m.in. krakowska redakcja „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”.

(„Nowości Ilustrowane”, zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

W ówczesnej prasie można znaleźć wiele przykładów ofiarności społeczeństwa lub pracy na rzecz obrony państwa. I tak np. robotnicy warsztatów kolejowych na warszawskiej Pradze zbudowali poza godzinami pracy pięć wagonów sanitarnych dla Amerykańskiego Czerwonego Krzyża.

(„Świat”, zbiory Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy)

Zbiórki i ofiarność

W okresie walk o granice Polska przeznaczala na wojsko większość budżetu państwa. Ważnym źródłem finansowania wojny było społeczeństwo. W lutym 1920 r. Sejm zgodził się na emisję Pożyczki Odrodzenia Narodowego. Do jej wykupywania zachęcały specjalne komitety, organizacje społeczne i duchowieństwo. Pożyczkę częściej wykupywali mieszkańcy miast i właściciele ziemscy.

Ze składek społecznych i darowizn został wykupiony m.in. Szwadron Ochotniczy Rycerstwa Polskiego, 2 sierpnia 1920 r. mieszkańcy Ciechanowa pożegnali go uroczystie przed wyruszeniem na front.

(zbiory CAW)

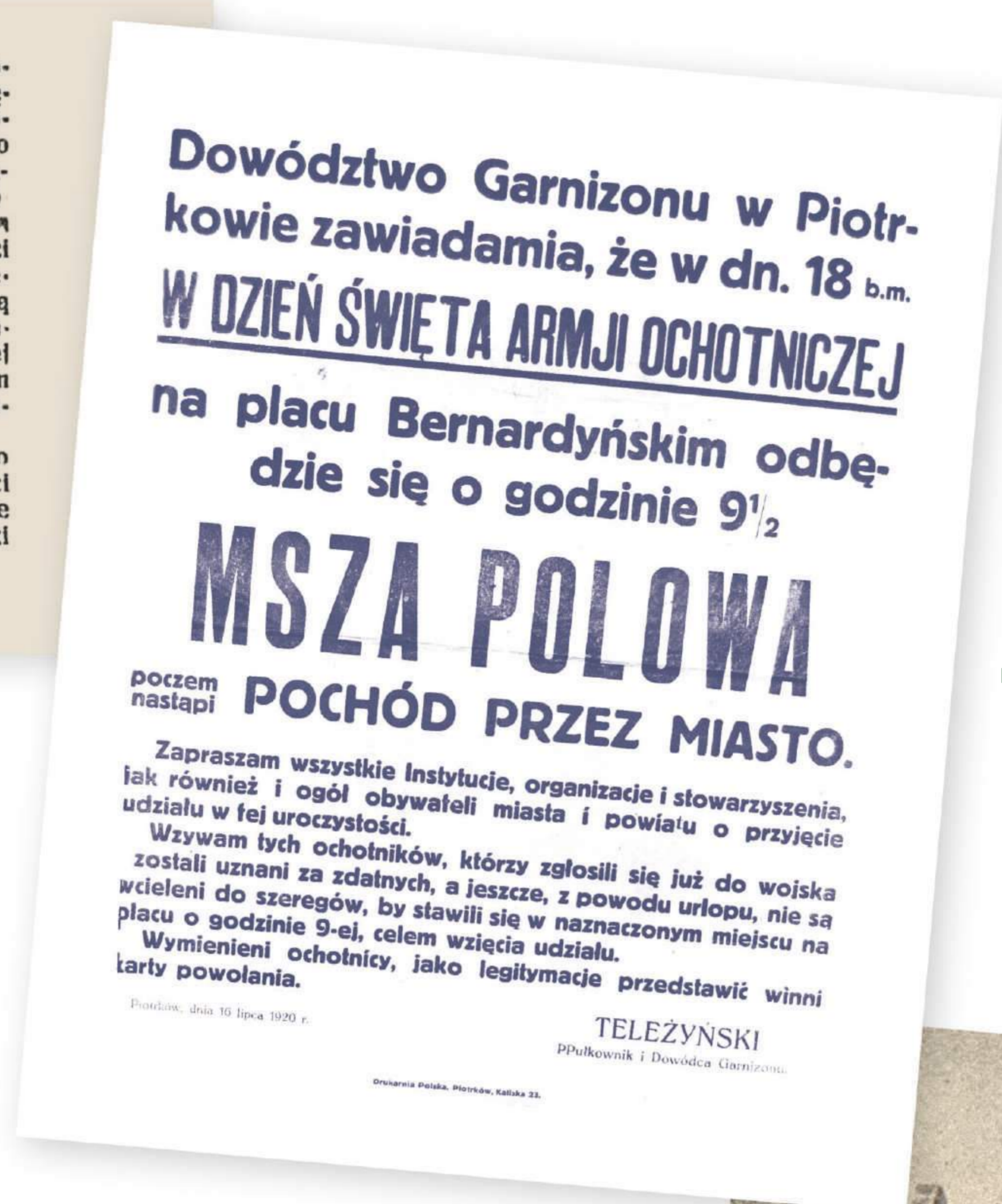
Rezolucje o konieczności obrony ojczyzny były zamieszczane w prasie. W wydaniu dziennika „Ziemia Lubelska” z 17 lipca 1920 r. można znaleźć rezolucję podjętą przez społeczeństwo Lublina podczas dużej manifestacji odbytej dwa dni wcześniej.

(zbiory Biblioteki Narodowej)

Zebrani w dniu 15 b. m. na ogólnobywalskim wiecu w liczbie 15 tysięcy mieszkańców m. Lublina jednogłośnie uros. yście oświadczają: 1) że do utrzymania pokoju i równowagi w Europie niezbędną jest Polska zjednoczona na wewnętrznie i silna, 2) że Polska nie może być silną bez przynależności do państwa polskiego ziem z nią nierozdzielnie związanych i 3) że o t kę Polskę cały naród bez względu na klasy i różnice polityczne będzie dalej walczył do ostatnich sił pod kierunkiem Rady Obrony Państwa, Naczelnika Państwa i Rządu.
Zebrani protestują gorąco przeciwko zamachom na całość niepodzielności Polski, uważając za niedopuszczalne wszelkie próby odrywania od Polski przynależnych jej ziem“.

Niejednokrotnie manifestacjom towarzyszyły nabożeństwa. W okresie największego zagrożenia kościoły wypełniały się wiernymi. Często widokiem były procesje w intencji oręza polskiego.

(zbiory Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim)

25 lipca 1920 r. w Poznaniu odbył się wiec kobiet, podczas którego wezwały wszystkich mężczyzn zdolnych do noszenia broni, by wstąpili do wojska. Po wiecu uczestniczki przemaszzerowały do katedry.

(„Świat”, zbiory Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy)

Wiece i manifestacje

Latem 1920 r. w całym kraju zorganizowano tysiące wiecew i manifestacji poświęconych wojnie z bolszewikami. Z reguły przyciągały dużą publiczność. Miały uświadamiać powagę sytuacji, mobilizować do walki w obronie ojczyzny, zwalczać agitację komunistyczną i defetyzm. Urządzali je członkowie komitetów obrony państwa, partii politycznych, związków zawodowych.

Grupa wiecu w Zakopanem w sprawie najazdu bolszewickiego.

„Wśród uczestników [wiecu w Zakopanem 25 lipca 1920 r.] przeważali letnicy, ludności góralskiej było stanowczo za mało” - donosiła „Gazeta Podhalańska”. Po przemówieniach uczestnicy przyjęli rezolucję popierającą Rząd Obrony Narodowej“.

(„Tygodnik Ilustrowany”, zbiory Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego)

Demonstracja przeciwko uchylającym się od służby dla narodu, 1920 r.

(zbiory NAC)

Armia Ochotnicza

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

W lipcu 1920 r. w biurach werbunkowych zapanował ruch. W ciągu zaledwie trzech tygodni szeregi Armii Ochotniczej zasiły ponad 63 tys. osób. Na fotografii wejście do Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej przy al. Szucha w Warszawie.

(„Tygodnik Ilustrowany”,
zbiory Wojewódzkiej
Biblioteki Publicznej
w Kielcach)

W dniu 3 lipca 1920 r. marszałek Józef Piłsudski wydał w imieniu Rady Obrony Państwa odezwę. Wzywał do jedności narodowej i wstępowania do wojska. Następnego dnia ukazały się przepisy w sprawie werbunku do Armii Ochotniczej. Zapisywać mogły się osoby nieobjęte przymusowym poborem lub te, które otrzymały odroczenie od służby, w wieku od 17 do 42 lat. Młodszy potrzebował formalnej zgody rodziców.

**Idę do biura
werbunkowego —
kto za mną?**

Ochotników starano się
przyciągnąć prostymi
hasłami.

(ulotka ze zbiorów
Biblioteki Narodowej)

Pozowana fotografia zapisów zgłaszających się do biura werbunkowego ochotników, 1920 r.

(zbiory CAW)

W Warszawie i Krakowie 18 lipca 1920 r. zorganizowano „Dzień Armii Ochotniczej”. Podobne obchody „wśród niezliczonych tłumów publiczności” odbyły się tydzień później w Łodzi. Przemarsz ochotników wyruszających na front przez Plac Małachowski w Warszawie, 18 lipca 1920 r.

(fot. Wacław Rokosz, zbiory CAW)

” Cała młodzież zgłaszała się wówczas na ochotnika, wszyscy prawie moi koledzy chodzili już w mundurach, na ulicach było pełno afiszów z palcem wskazującym i z napisami w rodzaju Ojczyzna cię wzywa, a młode panienki zapytywały młodzieńców na ulicach: Dlaczego pan jeszcze nie w wojsku? ”
- wspominał po latach Witold Gombrowicz.

Na czele utworzonego 6 lipca 1920 r. Generalnego Inspektoratu Armii Ochotniczej stanął niezwykle popularny w społeczeństwie generał Józef Haller. Podczas licznych wieców, defilad i nabożeństw, jak również w odezwach i z plakatów, wzywał do zasilania szeregów armii.

(zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie)

”Staliśmy czwórkami na ulicy przed szkołą. Otaczały nas przyjaznym krogiem niezliczone tłumy. Dziewczęta (...) wręczały nam, zawstydzonym, kwiaty. (...) Przed kolumną ustawiała się orkiestra wojskowa (...) i na komendę kapelmistrza ruszyła w drogę. Za orkiestrą, w takt marsza, ruszyła w pochód nasza kolumna. Ruszyliśmy w drogę wielu pokoleń Polaków... -”

- tak Adam Bień wspominał pożegnanie ochotników z Sandomierza.

Pożegnanie ochotników z Grójca przed wyruszeniem na front, lipiec 1920 r.

(fot. Zygmunt Kowalski, zbiory CAW)

Z Częstochowy i okalającego miasto powiatu latem 1920 r. do wojska zgłosiło się około 2,5 tys. ochotników. Zdecydowaną większość - podobnie jak w wielu innych rejonach kraju - stanowili przedstawiciele inteligencji, uczniowie oraz robotnicy.

(zbiory Muzeum Częstochowskiego)

Mielczanie w szeregach Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej. Na fotografii wykonanej we Lwowie już jako żołnierze 4. kompanii 240. Pułku Piechoty. Zwraca uwagę młody wygląd części ochotników.

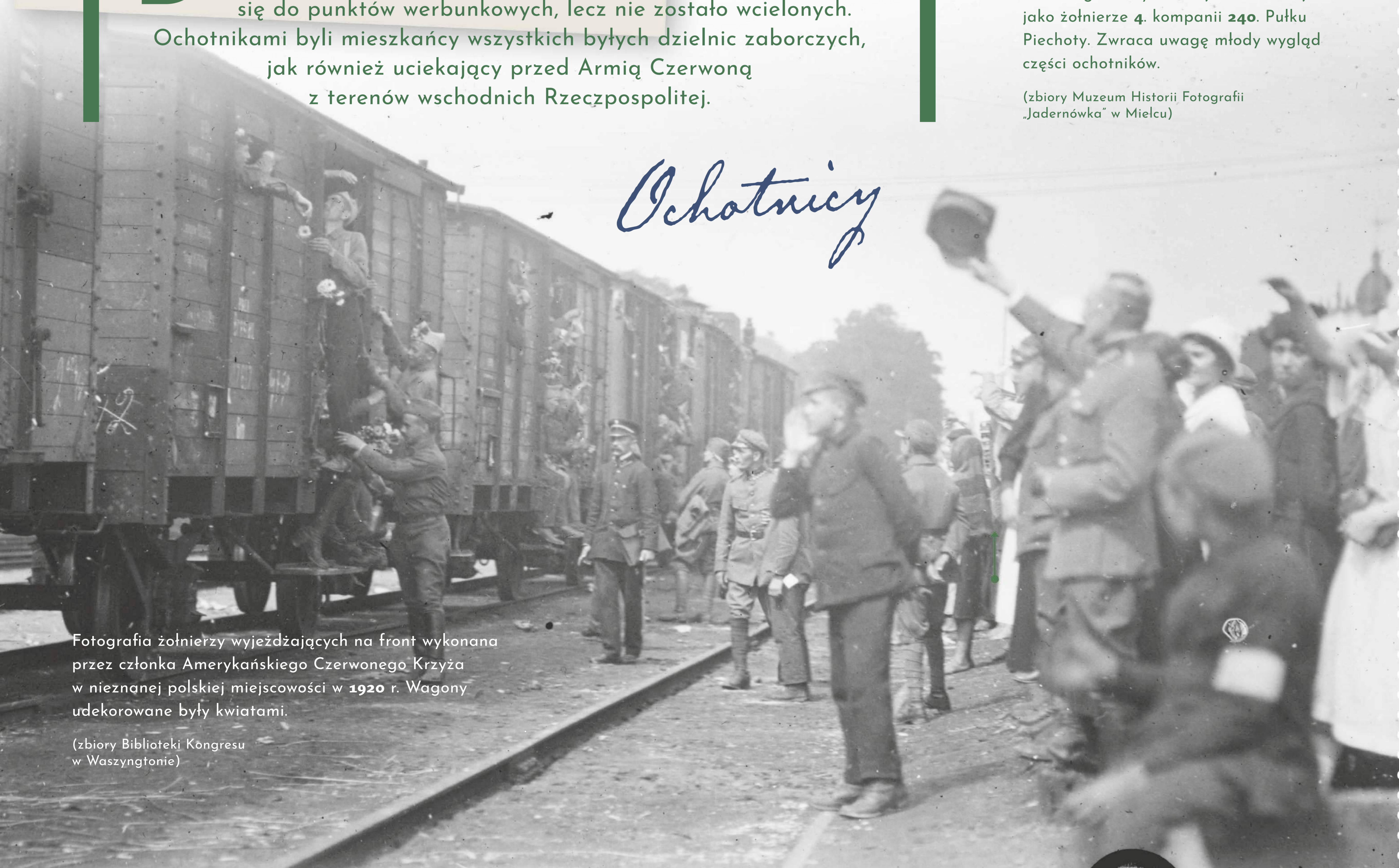
(zbiory Muzeum Historii Fotografii „Jadernówka” w Mielcu)

Do września 1920 r. w Armii Ochotniczej znalazło się ponad 105 tys. żołnierzy. Kolejnych kilkadziesiąt tysięcy osób zgłosiło się do punktów werbunkowych, lecz nie zostało wcielonych. Ochotnikami byli mieszkańcy wszystkich byłych dzielnic zaborczych, jak również uciekający przed Armią Czerwoną z terenów wschodnich Rzeczypospolitej.

Ochotnicy

Fotografia żołnierzy wyjeżdżających na front wykonana przez członka Amerykańskiego Czerwonego Krzyża w nieznaną polską miejscowość w 1920 r. Wagony udekorowane były kwiatami.

(zbiory Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie)

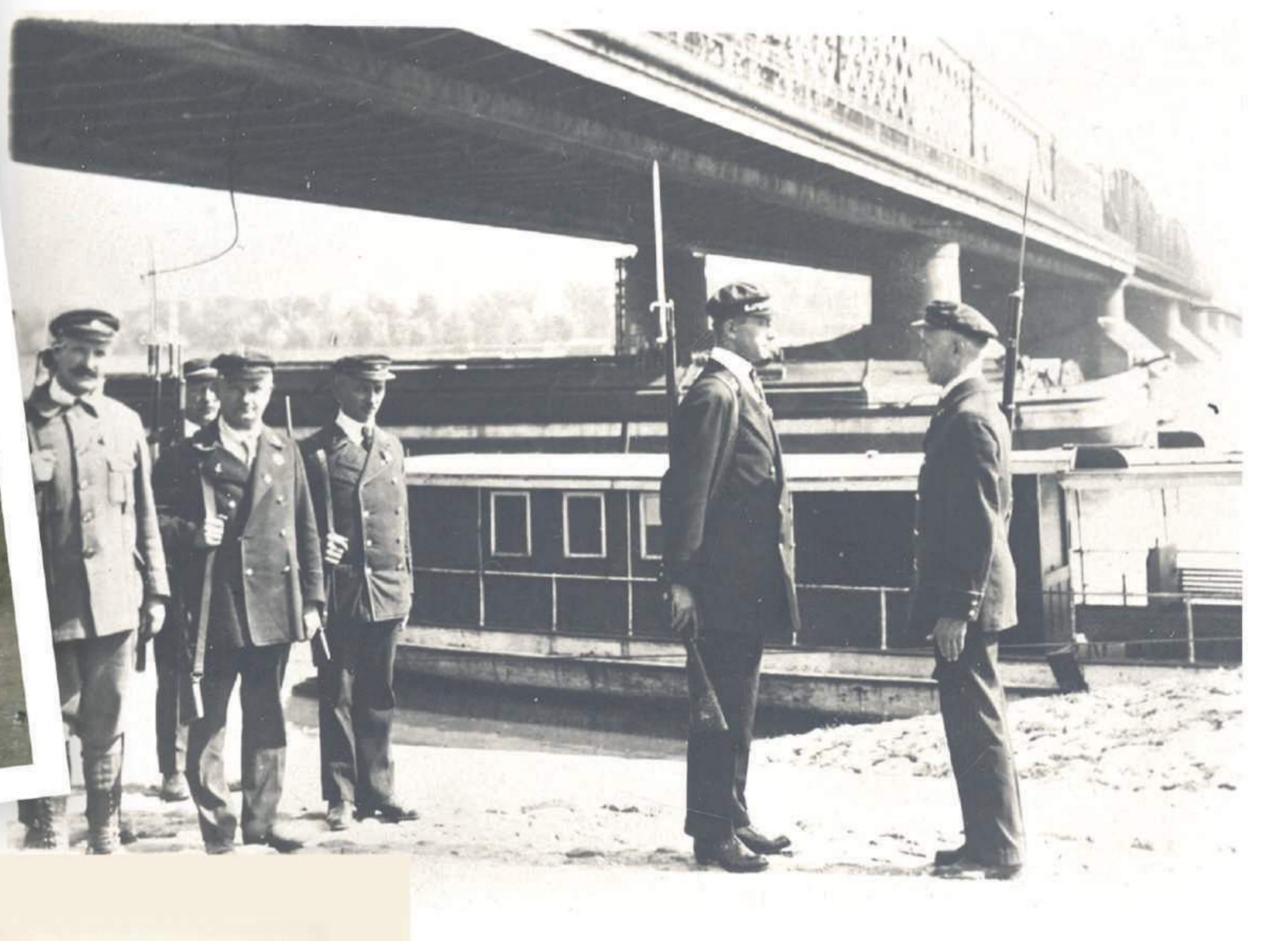

Straż Obywatelska

Straż Obywatelska została rozwiązana 1 października 1920 r. W związku z tym dwa dni później w Warszawie odbyły się uroczystości zakończenia działalności formacji. Na fotografii defilada z 3 października 1920 r.

(zbiory CAW)

Latem 1920 r. na terenie byłej Kongresówki utworzono ochotniczą Straż Obywatelską. Członkowie formacji mieli pomagać siłom porządkowym w utrzymaniu ładu i porządku, ochronie ważnych obiektów i konwojów wojskowych, czy w walce z dezercją. Część z nich brała również udział w obronie miast.

Zmiana warty Straży Obywatelskiej pod mostem Kierbedzia w Warszawie, 1920 r.

(zbiory CAW)

Funkcję wartowniczą i porządkową we Lwowie sprawowali członkowie Ochotniczej Legii Obywatelskiej. W jej szeregach znalazło się około 30 tys. mężczyzn. W mieście powstała także Milicja Obywatelska Kobiet.

(fot. Marek Münz, zbiory Biblioteki Narodowej)

W szeregach Straży Obywatelskiej mogli wstępować wszyscy powyżej 16 roku życia, będący poza służbą wojskową. W samej Warszawie Straż Obywatelska liczyła kilkanaście tysięcy członków.

(zbiory Archiwum Państwowego w Lublinie)

ODEZWA DO LUDNOŚCI WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO.

Państwo w chwilach ciężkich walk w niezawisłości musi opierać się na wysiłku wszystkich obywateli bez względu — i bez względu — na ich wiek i zawód.

Związanym obowiązkiem nam, walczącym wojska Rzeczypospolitej. Podajemy nam z granic naszych łodzi i lasów i wkradło się nam ich rozpalający ogień.

W imię powołania się na prawo narodu. Państwo nie może zniechęcać nielubianych strażników i żołnierzy w celu przewiezienia ich i bezpieczeństwa publicznego na całym obszarze Państwa.

Sprawa zabezpieczenia ładu i bezpieczeństwa wewnątrz kraju musi być czynnie poparta przez obywateli Państwa.

Wymaga tego zarówno interes ogólny Państwa, bezpieczeństwa i sprawności tyłów Armii jak i osobisty interes każdego z obywateli.

Niewątpliwie wszyscy obywatele Państwa Polskiego z różnych względów nie zajęci bezpośrednio przy obrocie czynnej granicy Państwa — wyrażają swe siły ku okazaniu skutecznej pomocy państwu.

Najlepsze chęci obywateli dopomóżmy Państwu spełniając na nich, jeżeli czyn obywatelski nie będzie ujęty w karby planowej organizacji.

Organizacją taką w tym celu przez Państwo powołaną — jest

STRAŻ OBYWATELSKA.

Działając ona według bezpośrednich wskazówek władz polityczno-administracyjnych Państwa.

W jej szeregach winni się znaleźć natchyniast wszyscy ci obywatele, którzy dotąd, często mimo dzieci, nie przyjęli czynnego udziału w walce Państwa Polskiego o byt i niepodległość.

Z polecenia Pana Wojewody Lubelskiego wzywam Obywateli Województwa Lubelskiego, którzy nie podlegają poborowi wojskowemu do wstępowania w szeregi Straży Obywatelskiej.

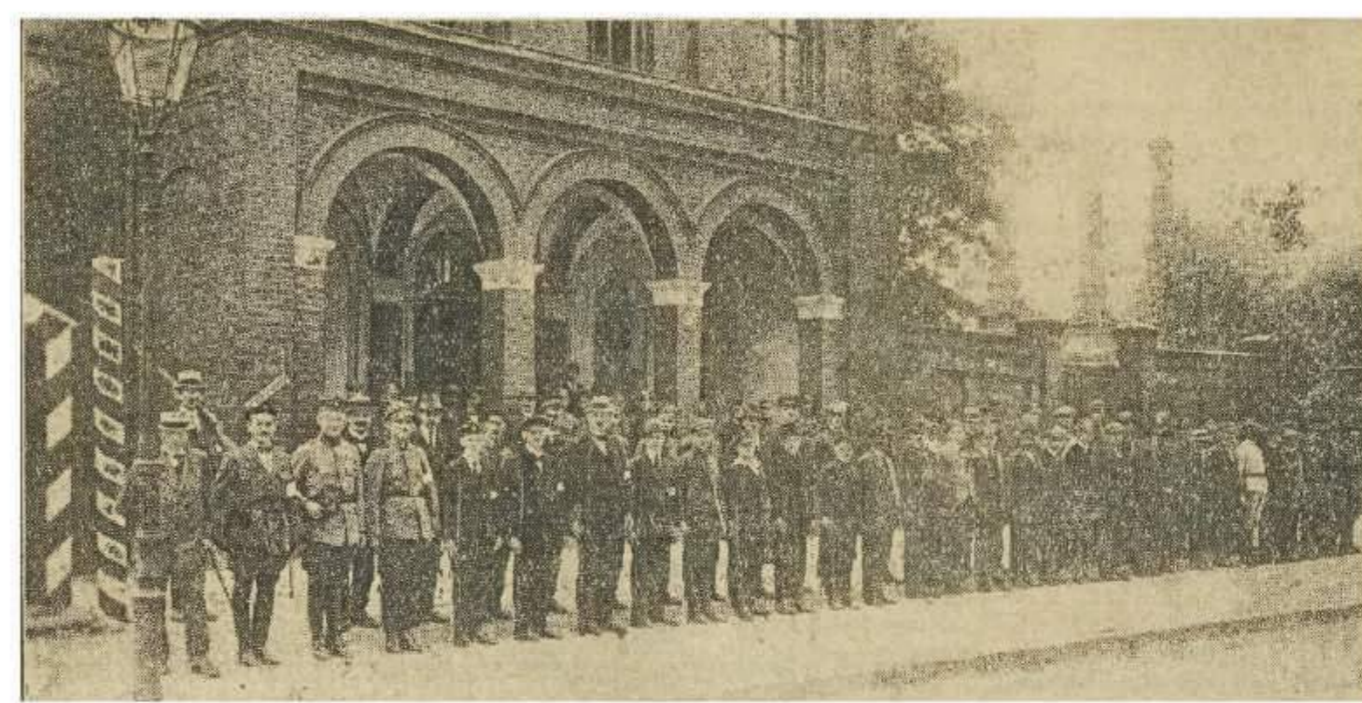
Białe-czerwona opaska na ramieniu, czarna opaska lub czarna S. O. jest świadectwem gotowości w razie sił obywateli — w jej cieniu dalej.

Niechaj każdy z was, obywatele zgłosi się natychmiast do Komendy S. O. aby uzyskać prawo noszenia tej opaski przez deklarację gotowości służenia swojemu i sobie.

Lublin, dnia 20.10.1920 r.

EDWARD RETTINGER

Komendant Wojewódzkiej Straży Obywatelskiej

Podobne zadania postawiono Zachodniej Straży Obywatelskiej, powstałej w tym samym czasie na terenie byłego zaboru pruskiego. Wcielono do niej ponad 170 tys. mieszkańców Wielkopolski i Pomorza.

(„Dziennik Bydgoski”, zbiory Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Uczniowie, harcerze, studenci

↑

W czasie wojny z bolszewikami około 15 tys. harcerzy i harcerek pełniło służbę pomocniczą i zastępczą. Kolejnych 9 tys. służyło w szeregach Wojska Polskiego. Fotografia z wartowniczego obozu harcerskiego w Pruszkowie.

(zbiory Biblioteki Narodowej)

Harczerze z Kielc wcielani byli z reguły do ochotniczych pułków oznaczonych numerami 201 i 205. Osiemnastoletni druh Edward Meissner utworzył oddział wartowniczy liczący 132 osoby. Młodszy byli gośćmi i pełnili obowiązki biurowe. Część zasiliła oddziały Straży Granicznej. Kieleccy harcerze z 221. Pułku Piechoty w Warszawie, 1920 r.

(zbiory Muzeum Historii Kielc)

↑

Grupa ochotników, w tym harcerze, w oczekiwaniu na zapis do Wojska Polskiego, 1920 r.

(zbiory CAW)

↑

W walkach o granicę wschodnią wzięli udział członkowie Legii Akademickiej. Od lipca 1920 r. w Rembertowie funkcjonował obóz zborny dla ochotników-akademików.

(„Tygodnik Ilustrowany”,
zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej KUL)

Znaczną część ochotników stanowiła młodzież. Do punktów werbunkowych zgłaszały się niekiedy całe klasy. Niektórzy, nie spełniając kryterium wieku, ukrywali prawdziwą datę urodzenia. W wojnie w sposób zorganizowany i liczny wzięli udział harcerze. Na wezwanie do obrony państwa odpowiedziało również wielu studentów.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Walka o niepodległość i granice była najważniejszym celem działalności Ochotniczej Legii Kobiet. Duży wkład w obronę państwa w 1920 r. miały również inne organizacje, w tym Służba Narodowa Kobiet, której podlegało kilkadziesiąt stowarzyszeń. Kobiety organizowały zbiórki, szyły odzież, przygotowywały paczki na front, tworzyły punkty żywienia, sanitarne, werbunkowe, opiekowały się rannymi oraz uchodźcami.

Organizacje kobiące

Wydawanie posiłków członkiniom Ochotniczej Legii Kobiet, 1920 r.

(zbiory CAW)

W czasie wojny z bolszewikami Polski Biały Krzyż otaczał opieką zdrowych żołnierzy (rannymi zajmował się Polski Czerwony Krzyż). Prowadził m.in. gospody żołnierskie, szwalnie, domy dla rekonwalescentów oraz szpital w Warszawie. Opiekował się również uchodźcami ze wschodu.

(„Tygodnik Ilustrowany”,
zbiory Biblioteki Uniwersytetu
Łódzkiego i CAW)

Choć pierwotnie legionistki miały pełnić jedynie służbę wartowniczą i administracyjną, to w lipcu 1920 r. broniły Wilna i Grodna. W połowie sierpnia 1920 r. jako Batalion Liniowy obsadziły trzecią linię obronną przedmościa warszawskiego.

(zbiory CAW)

Członkinie Narodowej Organizacji Kobiet prowadziły we Lwowie zbiórkę metali szlachetnych. Do 21 sierpnia 1920 r. zebrały blisko 8,5 kg złota, 249 kg srebra i ponad 23 tys. marek polskich.

(„Nowości Ilustrowane”,
zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

Przed „Żłobkiem” Polskiego Białego Krzyża dla dzieci uchodźców.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Pomoc dla żołnierzy

Zaledwie w ciągu miesiąca Sekcja Gospodarcza Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa wysłała paczki dla ponad 50 tys. żołnierzy-ochotników. W paczkach znajdowały się papierosy, czekolada, galaretki, onuce, zapalki, neseser i mydło.

(„Nowości Ilustrowane”, zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

Dużą rolę w akcji dożywiania polskich żołnierzy odegrały organizacje kobiece. Na fotografiach: jedna z placówek dożywiania żołnierzy w Warszawie oraz przygotowanie posiłku w „Gospodzie Żołnierskiej” prowadzonej przez Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza Polskiego.

(zbiory CAW)

Odrodzona w 1918 r. Polska była państwem zniszczonym, pozbawionym fabryk zbrojeniowych. Brakowało nie tylko broni i amunicji, ale również wszelkiego sprzętu wojskowego oraz mundurów. Dostawy z zagranicy nie pokrywały zapotrzebowania. Dużym wyzwaniem było samo wyżywienie stale rozrastającej się armii. Stąd pomoc udzielana przez społeczeństwo żołnierzom znajdującym się na froncie, lub jego zapleczu, była bezcenna.

W czasie wojny z Rosją w 1920 r. YMCA, popularnie nazywana „Ciocią Imcią”, zorganizowała m.in. 90 ruchomych kantyn dla polskich żołnierzy. Na fotografii rozdawanie podarunków YMCA żołnierzom 1. Pułku Piechoty Brygady Syberyjskiej, sierpień 1920 r.

(zbiory Muzeum Wojska w Białymstoku)

Kobiety piorące mundury, 1920 r. (zbiory Fundacji Ośrodka KARTA)

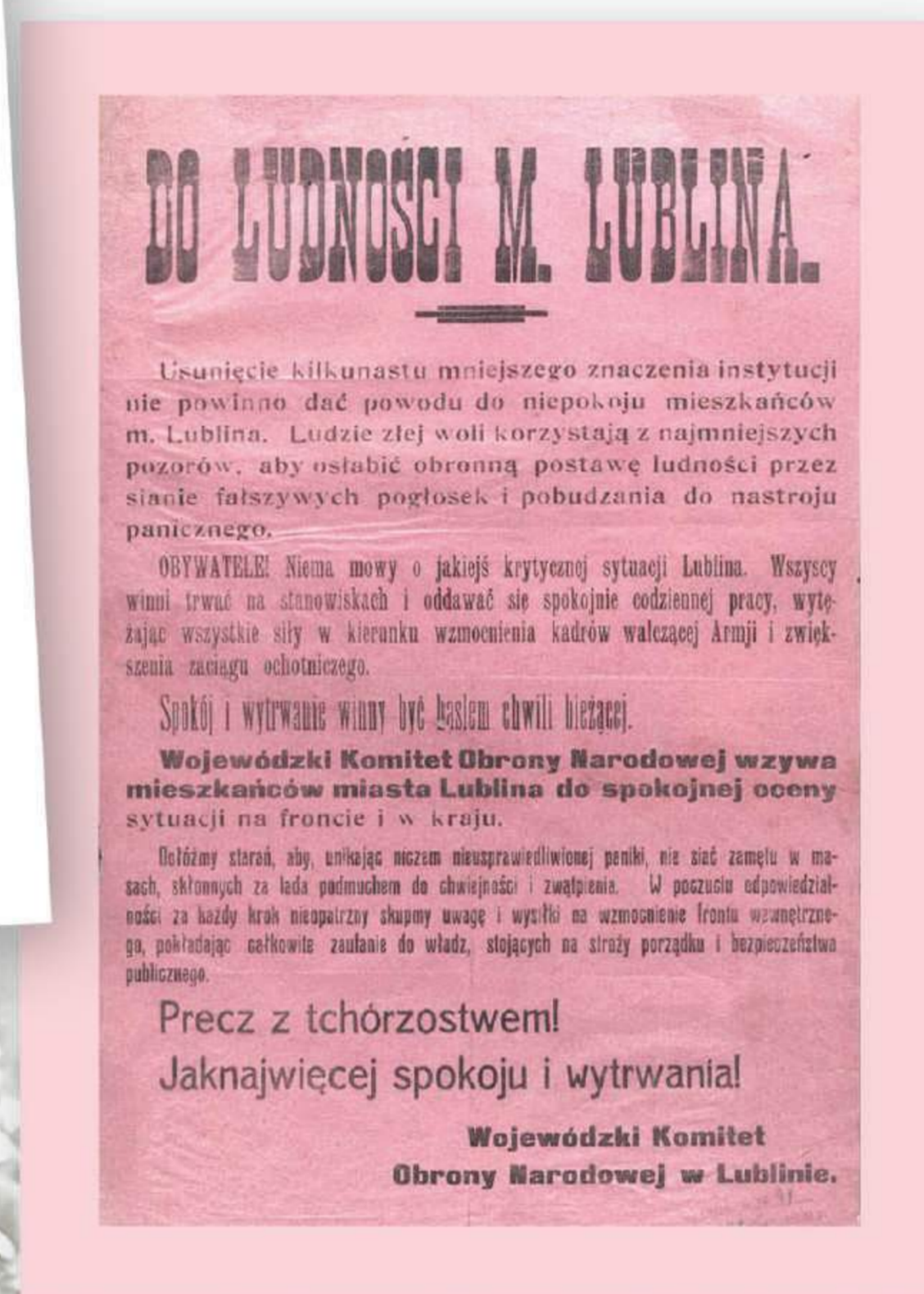
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Postawy negatywne

Poparcie dla władz komunistycznych wśród ludności polskiej w Białymstoku i okolicach było niewielkie. Podobnie na innych terenach Polski „masy robotnicze Polski nigdy nie były dalsze od hasła komunizmu niż obecnie” - oceniano w raporcie wojskowym. Demonstracja bolszewicka w Makowie Mazowieckim, sierpień 1920 r.

(zbiory CAW)

W pierwszej połowie 1920 r. większość powołanych z terenu byłej Kongresówki i Małopolski uchylała się od poboru. Wysoka była również liczba dezercji. Jeszcze na początku lipca 1920 r. w Zagłębiu Dąbrowskim komuniści zorganizowali strajk przeciwko poborowi i wojnie. Nieliczni ulegli agitacji komunistycznej i popierali struktury władzy, tworzone na terenach zajętych przez Armię Czerwoną latem 1920 r.

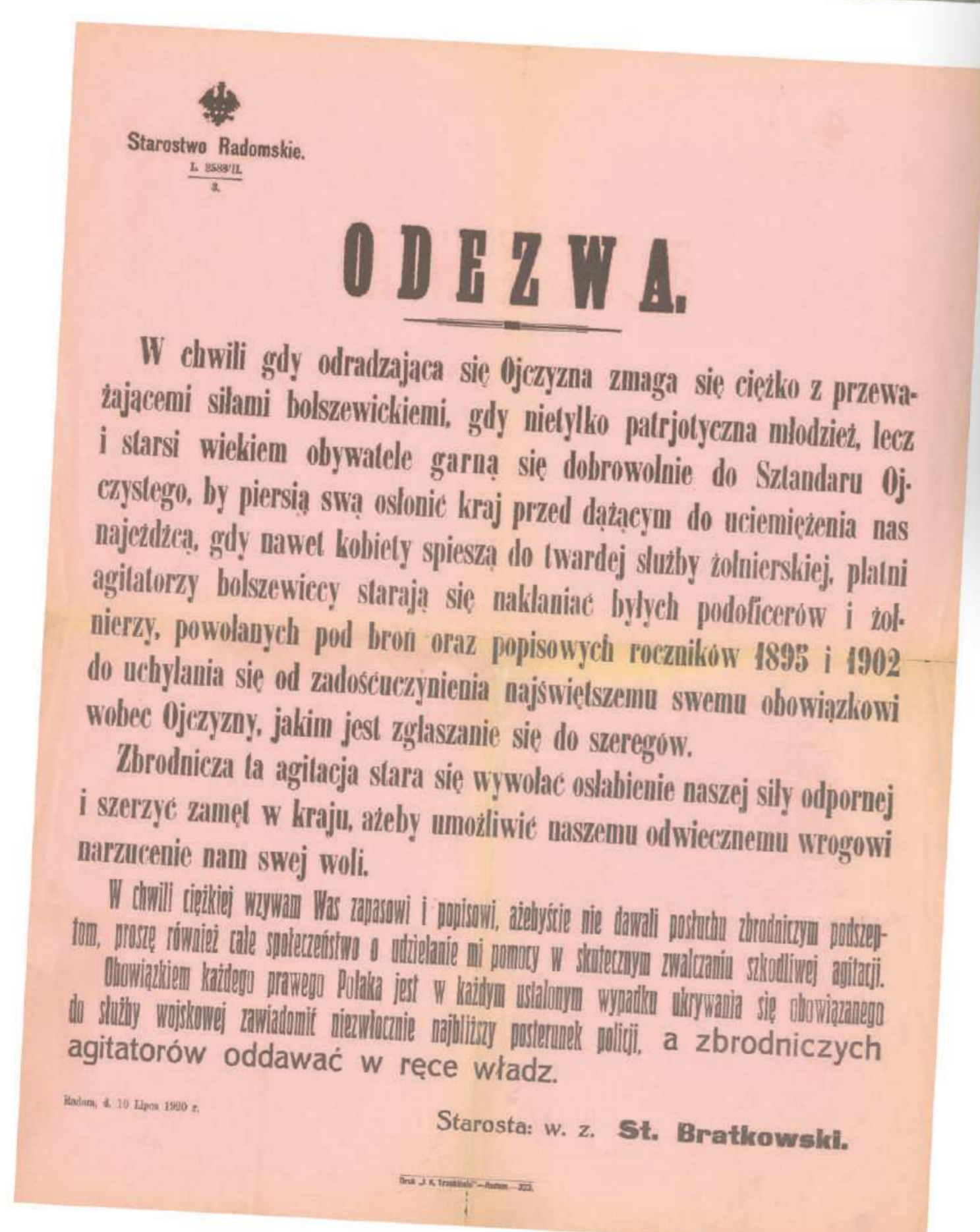

Latem 1920 r. część społeczeństwa uległa panice i defetyzmowi. Specjalną odezwę w tej sprawie wydał m.in. Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie.

(zbiory Archiwum Państwowego w Lublinie)

Demonstracja komunistyczna w Płocku, maj 1920 r.

(zbiory CAW)

Druki ulotne świadczą o tym, że jeszcze latem 1920 r. dezercje były realnym problemem. Dopiero w obliczu bezpośredniego zagrożenia niepodległości i na skutek propagandy władz, pobłażliwy stosunek chłopów do dezenterów uległ zmianie.

(zbiory Biblioteki Narodowej)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Bitwa Warszawska

Grupa „Dolna Wisła”, walcząca nad Wkrą, miała bronić zajmowanych pozycji korzystając z pomocy miejscowej ludności. Pozowana fotografia ukazująca ładowanie taśm amunicyjnych przez cywilów, Nasielsk, sierpień 1920 r.

(zbiory CAW)

Rosyjskim natarciem na Radzymin z **13** sierpnia rozpoczęła się wielka bitwa na przedpolach Warszawy. Toczyła się na długim odcinku frontu do **25** sierpnia **1920** r. i składała z kilku odrębnych bitew. Decydujące znaczenie miała polska ofensywa znad rzeki Wieprz, rozpoczęta o świcie **16** sierpnia. Skierowane na północ uderzenie zmusiło wojska rosyjskiego Frontu Zachodniego do odwrotu.

Tyraliera oddziałów **15**. Wielkopolskiej Dywizji Piechoty podczas natarcia na odcinku Wiązowna - Emów, **16** sierpnia **1920** r.

(zbiory CAW)

Polacy stracili **4,5** tys. zabitych, **22** tys. rannych i **10** tys. zaginionych. Strona rosyjska utraciła kilkadziesiąt tysięcy poległych i rannych. Do niewoli polskiej dostało się **66** tys. rosyjskich żołnierzy, a wielu zdezerterowało. Jeńcy bolszewicy na szosie pod Radzyminem, sierpień **1920** r.

(fot. Saryusz Wolski, zbiory CAW)

Zwycięstwo było możliwe dzięki odpowiedniemu planowi przygotowanemu przez szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego gen. Tadeusza Rozwadowskiego. Na przedmościu warszawskim Armię Czerwoną powstrzymywały jednostki **1**. Armii gen. Franciszka Latinika. W rejonie rzeki Wkry **5**. Armia gen. Władysława Sikorskiego wiązała walką dwie armie nieprzyjaciela. Generał Rozwadowski przemawiający podczas odznaczania obrońców Lwowa, **15** sierpnia **1921** r.

(fot. Marek Münz, zbiory CAW)

Pomoc dla wojska przybierała różne formy. Włóścianin wskazuje patrolowi polskiemu stację telefoniczną zainstalowaną przez bolszewików, sierpień **1920** r.

(fot. Saryusz Wolski, zbiory CAW)

↑ Wyjście ludności cywilnej
Warszawy do kopania
okopów, sierpień 1920 r.

(zbiory Instytutu
Józefa Piłsudskiego w Londynie)

Ludność cywilna uczestniczyła w kopaniu okopów lub wznoszeniu fortyfikacji, wspierała - niekiedy pod gradem kul - walczących na pozycjach obronnych. Czasami sama chwytła za broń. Najbardziej znany jest udział mieszkańców w walkach o Płock. W sierpniu 1920 r. cywile walczyli również w obronie Włocławka oraz odzyskaniu Białegostoku i Łomży.

„W okopach bronił się kto żył. Cywilni, żołnierze szczupła garstka - policjanci, milicja, ochotnicy. Kobiety i dzieci (...) mimo kul i pocisków donosiły amunicję, żywność, chleb kawę - aż do samych okopów” - opisywał por. rez. Kazimierz Mitera. Pozowana fotografia obrońców Włocławka wykonana po 19 sierpnia 1920 r.

(fot. Karol Dowmont, zbiory Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku)

↓ W kwietniu 1921 r. 64 obrońców Płocka, w tym dwie kobiety, zostało odznaczonych Krzyżami Walecznych. Wśród nich m.in. dwunastoletni Tadeusz Jeziorowski.

(zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku)

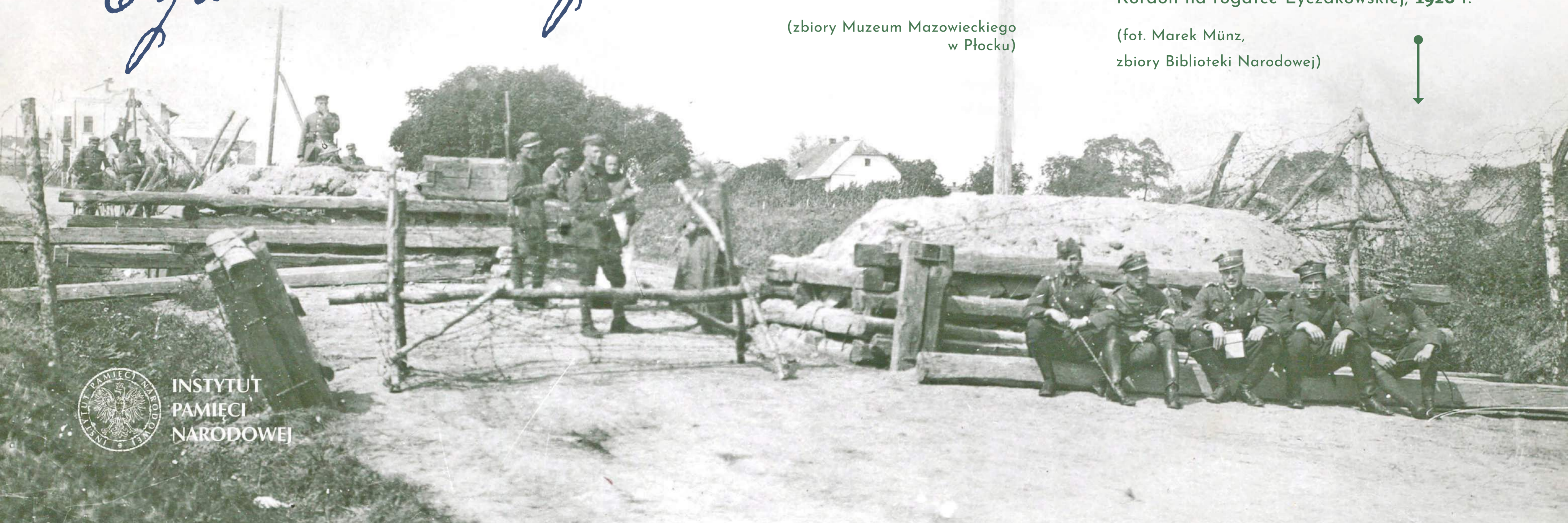
↑ Na ulicach Płocka w dniach 18-19 sierpnia 1920 r. ludność cywilna spontanicznie wznosiła barykady. Kobiety dostarczały walczącym żywność i amunicję, przenosiły i opatrywały rannych. Grupa obrońców Płocka.

(zbiory Muzeum Mazowieckiego w Płocku)

↓ W obronie Lwowa brali udział żołnierze z Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej. Ludność cywilna budowała umocnienia, a Miejska Straż Obywatelska szykowała się, by wraz z nieliczną załogą odeprzeć szturm. Kordon na rogatce Łyczakowskiej, 1920 r.

(fot. Marek Münz, zbiory Biblioteki Narodowej)

Cywilni obrońcy

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

W połowie sierpnia 1920 r. Armia Konna bezskutecznie nacierała na Lwów. Skierowana później na pomoc wojskom Frontu Zachodniego, została ostatecznie pobita w okolicach Zamościa. Na północy wycofująca się Armia Czerwona poniosła z końcem września klęskę w wielkiej bitwie nad Niemnem. Wojska bolszewickie zostały również wyparte z Wołynia i Galicji.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Jeszcze we wrześniu 1920 r. wznowiono polsko-rosyjskie rokowania w sprawie rozejmu. W dniu 12 października 1920 r. w pałacu Czarnogłowców w Rydze podpisano zawieszenie broni.

(zbiory CAW)

Po zajęciu Wilna przez oddziały dowodzone przez gen. Lucjana Żeligowskiego, w kraju zorganizowano demonstracje. We Lwowie manifestowano pod hasłem „Wilno musi należeć do Polski”.

(„Tygodnik Ilustrowany”,
zbiory Biblioteki
Uniwersyteckiej KUL)

Żołnierze kompanii technicznej 5. Pułku Piechoty na moście zbudowanym na Niemnie, wrzesień 1920 r.

(zbiory CAW)

W czasie działań wojennych w latach 1918-1920 zmarło lub zginęło 37,5 tys. polskich żołnierzy, 50,7 tys. zostało uznanych za zaginionych, a 113,5 tys. odniosło rany. Amunicja i tabory porzucone przez bolszewików pod Lidą, wrzesień 1920 r.

(zbiory CAW)

Ostatnie walki i rozejm

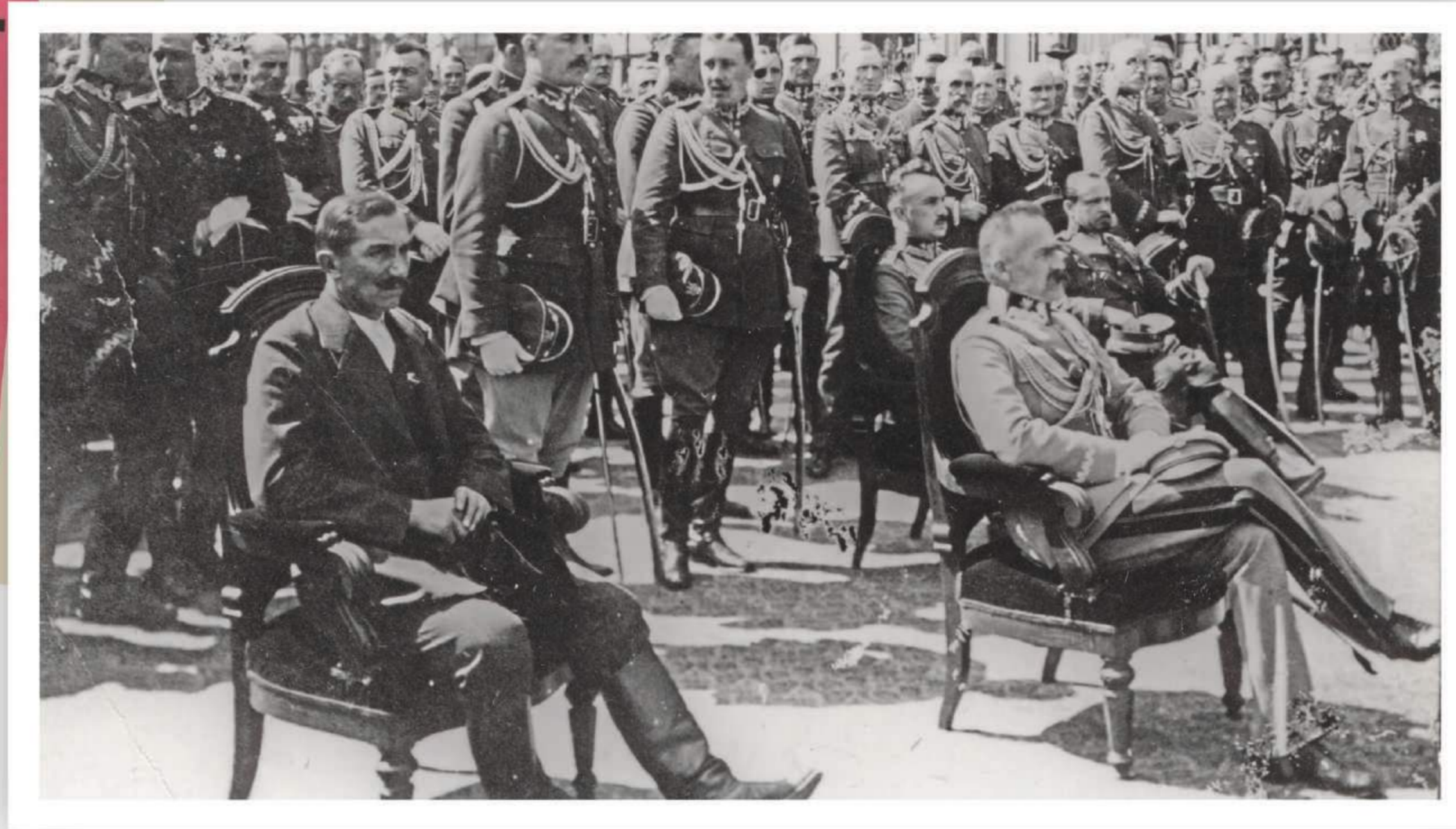

Zgromadzenia o charakterze świeckim często połączone były z uroczystościami kościelnymi.

(zbiory Muzeum Narodowego w Kielcach)

Wdzięczność i hołd

Dziękczynne nabożeństwo na placu Zamkowym w Warszawie, siedzą: premier Wincenty Witos, Marszałek Józef Piłsudski, gen. Kazimierz Sosnkowski, gen. Józef Haller, sierpień 1920 r.

(zbiory Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie)

We wrześniu 1920 r. we Lwowie odbył się pogrzeb pięciu oficerów poległych pod Zadwórzem. Upamiętniono w ten sposób 318 ochotników, którzy 17 sierpnia 1920 r. polegli w obronie miasta w walce z oddziałem 1. Armii Konnej.

(fot. Marek Münz, zbiory Biblioteki Narodowej)

Pod odparciu ofensywy rosyjskiej, przez Polskę przeszła fala wieców i uroczystości, podczas których uchwalano rezolucje oraz listy pochwalne dla Naczelnego Wodza, z podziękowaniem za ocalenie kraju. W kościołach odbywały się nabożeństwa dziękczynne. Jednocześnie - przy udziale tysięcy osób - miały miejsce pogrzeby poległych ochotników.

Okazją do manifestacji patriotycznych było również powitanie powracających z wojny oddziałów. Powitanie żołnierzy 6. Dywizji Piechoty w Krakowie, 16 stycznia 1921 r.

(„Nowości Ilustrowane”, zbiory Biblioteki Jagiellońskiej)

Kilka miesięcy po odparciu nawały bolszewickiej u wylotu al. 3 Maja w Warszawie stanął sarkofag ku czci poległych w obronie Ojczyzny. 2 listopada 1920 r. odbyły się przed nim uroczystości z udziałem najważniejszych osób w państwie. Miejsce to odwiedzali również Polacy ze Śląska.

(zbiory CAW)

←

Stanisława Olędzka (od 1942 r. Olędzka-Daszewska), ps. Sławska, córka Antoniego i Marii z Markiewiczów, urodzona 4 maja 1894 r. w Siedlicach. Przed 1914 r. przeniósł się z rodziną do Kielc. Po wybuchu I wojny światowej wstąpiła do Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. Od 1916 r. członkini Polskiej Organizacji Wojskowej, wiosną 1918 r. mianowana komendantką Oddziału Żeńskiego POW w Kielcach.

Na początku lipca 1920 r. zwolniła się z pracy w Dowództwie Okręgu Generalnego Kielce i wyjechała na front. Pracowała jako instruktorka oświatowa 4. Armii, a następnie 16. Dywizji Pomorskiej. Później przydzielona do Punktu Wymiany Jeńców w Baranowiczach. W okresie międzywojennym pracowała w bibliotece i handlu (jako kasjerka). Działała jednocześnie w Związku Strzeleckim i Przysposobieniu Wojskowym Kobiet.

W czasie II wojny światowej była kurierką i łączniczką kolejno w: Służbie Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Zmarła 3 października 1989 r. Pochowana na Cmentarzu Starym w Kielcach. Odznaczona m.in. Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem POW, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Armii Krajowej.

(zbiory CAW)

Kazimiera Grunertówna (Grunert), córka Bogumiła i Antoniny z Radzikowskich, urodzona 21 marca 1871 r. w Kielcach. Absolwentka kieleckiego gimnazjum. Początkowo pracowała jako nauczyciel domowy, a później w kieleckim oddziale Banku Łódzkiego. W okresie I wojny światowej członkini Ligi Kobiet, Polskiej Organizacji Wojskowej, a ponadto sanitariuszka w Legionach Polskich.

Od 1919 r. prowadziła werbunek do Ochotniczej Legii Kobiet. Weszła w skład Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa w Kielcach. W czasie wojny z bolszewicką Rosją zaangażowana w działalność edukacyjną w szpitalach wojskowych, pełniła również dyżury w szpitalu zakaźnym. W tym czasie działała w Komitecie Walki o Górny Śląsk.

Do emerytury pracowała jako sekretarz sądowy w Sądzie Okręgowym w Kielcach. Była działaczką wielu organizacji społecznych i paramilitarnych. W 1930 r. wybrana do Senatu III kadencji. Podczas okupacji niemieckiej w Armii Krajowej - pracownica Wydziału Łączności Konspiracyjnej Komendy Okręgu AK Kielce-Radom. Zmarła 5 kwietnia 1944 r. w Kielcach. Odznaczona Krzyżem Walecznych, Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta oraz Krzyżem Niepodległości.

(zbiory CAW)

Poświęcenie tablicy ku czci Legionów na Magistracie w Kielcach. Stoją w pierwszym rzędzie od lewej: Senatkorka Kazimiera Grunert, Emilia Daszewska, Stanisława Olędzka, 1922 r.

(zbiory Archiwum Państwowego w Kielcach)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

→

Seweryn Kacper Melchior Baltazar Horodyski, syn Adama i Karoliny z Kermenów, urodzony 6 stycznia w 1867 r. w Radomiu. Od 1893 r. notariusz w Staszowie, a od 1895 r. w Opatowie. Inicjator powstania m.in. OSP w Opatowie, Kasy Pożyczkowo-Oszczędnościowej, Spółdzielni Spożyców „Społem”. Współorganizował Macierz Szkolną i mleczarnię w Opatowie. W czasie I wojny światowej zastępca prezesa Obwodowego Komitetu Ratunkowego w Opatowie. We wrześniu 1917 r. mianowany sędzią Sądu Okręgowego w Radomiu, od listopada 1918 r. wiceprezes sądu.

W czasie wojny polsko-bolszewickiej pełnomocnik Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa na powiat sandomierski. Stanął również na czele Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa. Swymi wystąpieniami przekonywał ludność do składania ofiar na rzecz wojska.

W 1920 r. osiadł w Sandomierzu, gdzie prowadził kancelarię notarialną. Zasiadał w sandomierskiej Radzie Miasta. Od 1924 r. honorowy obywatel Opatowa. Zmarł 9 listopada 1933 r., pochowany w Opatowie. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i Medalem Grzegorza Wielkiego.

(zbiory Andrzeja Żychowskiego)

←

Zygmunt Leszczyński, syn Władysława i Augusty z Podhorożeńskich, urodzony 30 września 1866 r. w Słupi Nadbrzeżnej. Absolwent gimnazjum i szkoły realnej w Warszawie, a następnie Politechniki w Rydze. Przed I wojną światową prowadził rodzinny majątek Kaliszany w powiecie opatowskim. Jeden z liderów ugodowego wobec caratu Stronnictwa Polityki Realnej. Z jego ramienia w latach 1912-1914 zasiadał w rosyjskiej Radzie Państwa. W 1918 r. wybrany do Rady Stanu Królestwa Polskiego.

Pod koniec lipca 1920 r. został przewodniczącym Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa w Opatowie. Funkcję pełnił do rozwiązania Komitetu w połowie grudnia 1920 r.

W okresie międzywojennym aktywny działacz ruchu ziemiańskiego. Pełnił funkcję prezesa Związku Ziemian w Opatowie, a później w Warszawie. Do 1939 r. prezes rady nadzorczej Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich. W latach 1930-1938 senator z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, będący podczas pierwszej kadencji (1930-1935) wicemarszałkiem izby wyższej parlamentu. Zmarł w Kaliszanach 11 listopada 1942 r.

(zbiory NAC)

↓

Obywatelski Komitet Wykonawczy Rady Obrony Państwa
w Warszawie, 1920 r.

(zbiory CAW)

Stanisław Sekuła, syn Szczepana i Antoniny z Parysów, urodzony 2 stycznia 1903 r. w Kuczkach, w powiecie radomskim. Po ukończeniu szkoły w Zakrzewie, pobierał naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Radomiu.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Walczył w 3. Pułku Piechoty Legionów i w 4. Pułku Strzelców Podhalańskich. Uczestnik Bitwy Warszawskiej, walk pod Łukowem, Siedlcami, Małkinią i Sokółką oraz bitwy niemeńskiej. Lekko ranny.

Od 1926 r. nauczyciel w Szkole Powszechnej w Pilczycy w powiecie koneckim. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy w Tomaszowie Lubelskim w 1928 r. Służył w 71. Pułku Piechoty w Zambrowie. Od 1930 r. dyrektor Szkoły Powszechnej w Sworzycach, w powiecie koneckim. Awansowany na podporucznika rezerwy. W wojnie 1939 r. walczył w szeregach 72. Pułku Piechoty nad Wartą, pod Widawą i w obronie Milanówka. Trafił do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Kozielsku. W kwietniu 1940 r. zamordowany przez NKWD w Katyniu. Odznaczony m.in. Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921 i Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę.

(zbiory Grzegorza Kotasa)

Władysław Dachowski, syn Ignacego i Marii z Zapartów, urodzony 24 lipca 1901 r. w Kalinie Wielkiej, w powiecie miechowskim. Uczeń Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Żołnierz 4. Pułku Piechoty Legionów. Walczył pod Hrubieszowem, Gródkiem n. Bugiem i Jankami. Po zwolnieniu z wojska w listopadzie 1920 r. kontynuował naukę.

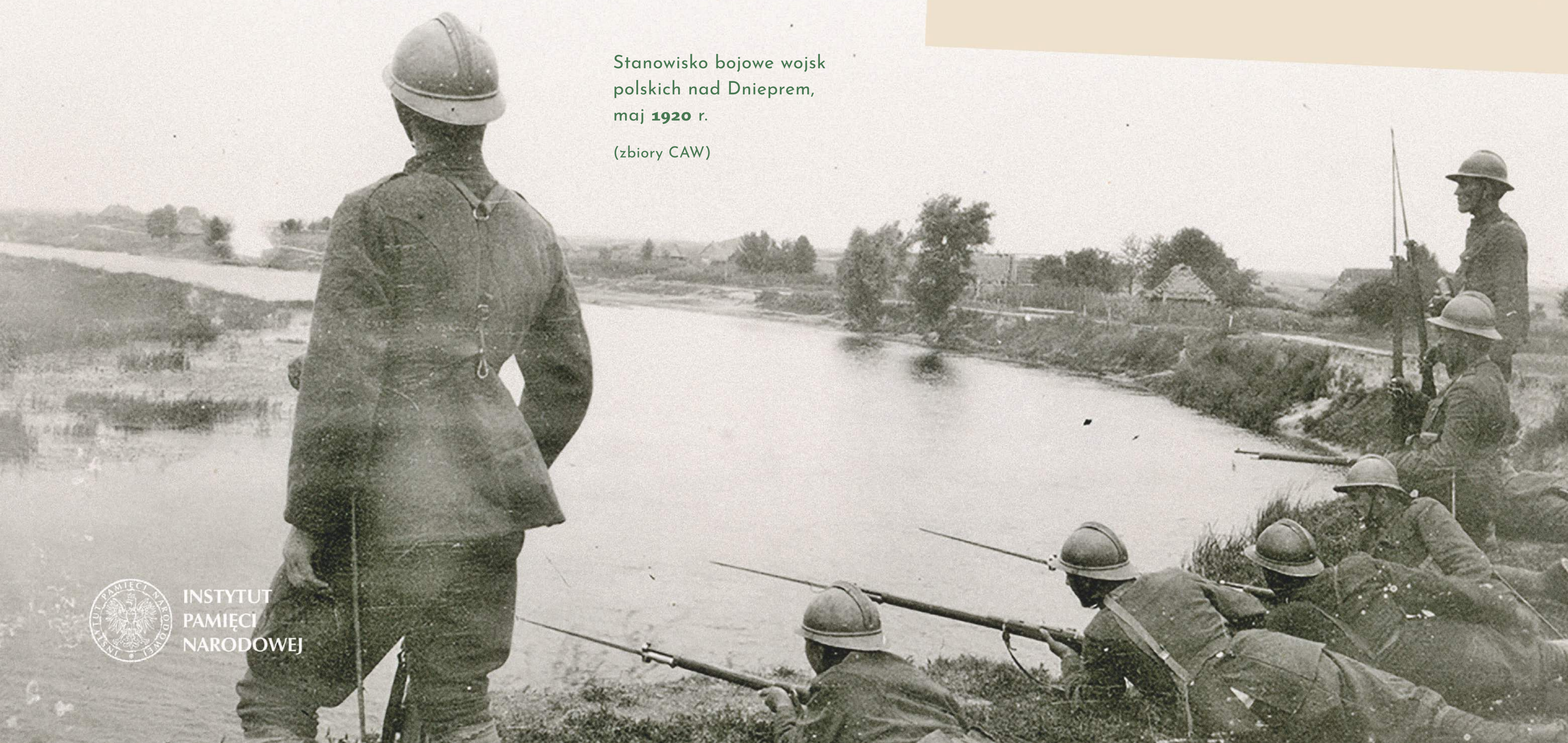
Absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Kielcach w 1922 r. Nauczyciel, a od 1925 r. kierownik w Publicznej Szkole Powszechnej w Stepaniu, w powiecie kostopolskim na Wołyniu. Społecznik, prowadził środowiskowe koła zainteresowań, organizował obchody świąt państwowych oraz miejscową Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej. Mianowany na podporucznika w 1929 r. W wojnie 1939 r. walczył w 23. Pułku Piechoty. Trafił do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Kozielsku. W kwietniu 1940 r. zamordowany przez NKWD w Katyniu. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę.

(zbiory Jadwigi Dachowskiej)

Stanowisko bojowe wojsk polskich nad Dnieprem, maj 1920 r.

(zbiory CAW)

Żołnierze 11. kompanii 36. Pułku Piechoty Legii Akademickiej, 1919 r.

(zbiory CAW)

Ludwik Alojzy Szperl, syn Stanisława i Ludwiki ze Smoleńców, urodzony 21 czerwca 1879 r. w Kielcach. Absolwent gimnazjum w Kielcach i Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1901-1915 asystent w Katedrze Chemii Organicznej UW. Od 1915 r. pracownik Politechniki Warszawskiej. W 1917 r. objął funkcję dziekana Wydziału Chemii, dwa lata później mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1920 r. - profesorem zwyczajnym.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Do października 1920 r. pełnił służbę w Półbaonie Zapasowym Telegraficznym nr 1 przy Dowództwie Okręgu Generalnego „Kielce”.

W 1926 r. objął Katedrę Chemii Organicznej. Dwukrotnie, w latach 1926-1928, pełnił funkcję rektora Politechniki Warszawskiej. W 1930 r. prezes Polskiego Towarzystwa Chemicznego. W czasie okupacji niemieckiej wykładowca w Szkole Chemiczno-Ceramicznej, a później w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej, gdzie organizował tajne nauczanie. Zmarł 29 kwietnia 1944 r. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta.

(zbiory NAC)

Władysław Marian Leydo, syn Aleksandra, urodzony 15 sierpnia 1899 r. w Zawadach, w powiecie łomżyńskim. Absolwent Prywatnego Polskiego Gimnazjum w Łomży w 1918 r.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Walczył w 36. warszawskim Pułku Piechoty Legii Akademickiej. Dnia 12 sierpnia 1920 r. ciężko ranny podczas walk pod Małkinią. Przez kilka miesięcy był w stanie śpiączki. Szpital opuścił w grudniu 1920 r.

Po ukończeniu Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w 1924 r. lekarz w Szpitalu św. Aleksandra w Kielcach i w Ubezpieczalni Społecznej w Kielcach. Inicjator budowy oddziału przeciwgruźliczego przy Szpitalu św. Aleksandra. Przewodniczący Związku Inwalidów Wojennych w Kielcach. Awansowany na podporucznika rezerwy. W wojnie 1939 r. w 36. Pułku Piechoty. Organizator wojskowego szpitala polowego w okolicach Lwowa. Trafili do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Kozielsku. W kwietniu 1940 r. zamordowany przez NKWD w Katyniu. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921.

(zbiory Lidii Leydo)

Bolesław Toporski, syn Sylwestra i Teofili ze Skubików, urodzony 22 września 1902 r. w Kielcach. Harcerz, uczeń Gimnazjum im. Jędrzeja Śniadeckiego w Kielcach.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Jako żołnierz 221. Pułku Piechoty brał udział w Bitwie Warszawskiej (pod Ossowem), w walkach nad Bugiem oraz na wschód od Lwowa (m.in. w bitwie pod Bursztynem i zdobyciu Lubara nad Słuczą). Zwolniony z wojska w listopadzie 1920 r.

Po ukończeniu gimnazjum w 1924 r., rozpoczął służbę w 4. Pułku Piechoty Legionów w Kielcach. Absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy w Zaleszczykach w 1925 r. Pracownik Rady Szkolnej Miejskiej w Kielcach, referatu ds. wojskowych i Wydziału Administracyjnego w Zarządzie Miejskim w Kielcach. W 1930 r. mianowany na podporucznika rezerwy. Walczył w wojnie 1939 r. Trafił do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Kozielsku. W kwietniu 1940 r. zamordowany przez NKWD w Katyniu. Odznaczony Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę i Odznaką Pamiątkową 25-lecia Harcerstwa Ziemi Kieleckiej.

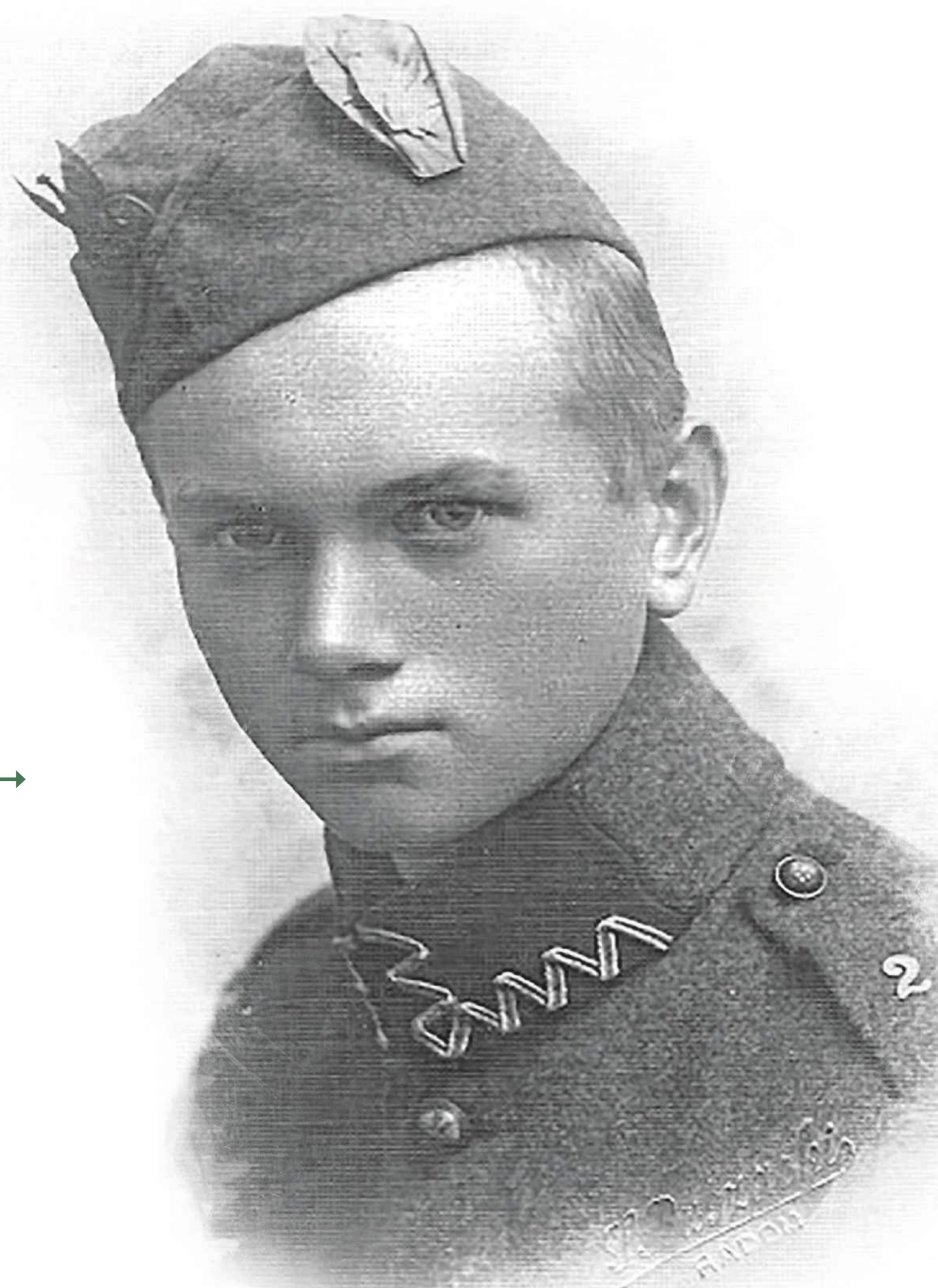
(zbiory Ryszarda Toporskiego)

Józef Srebrzyński, ps. Lawina, syn Stefana i Marii ze Stępniewskich, urodzony 16 marca 1902 r. w Bliżynie, w powiecie koneckim. Maturę uzyskał w Kielcach w 1920 r. Od lipca do listopada tego roku służył ochotniczo w Wojsku Polskim, najpierw w 2. Pułku Artylerii Ciężkiej Legionów, następnie w 2. Pułku Artylerii Polowej Legionów. Zdemobilizowany w listopadzie 1920 r.

Absolwent Szkoły Podchorążych Inżynierii w Warszawie oraz Politechniki Warszawskiej. Zastępca szefa Biura Studiów Technicznych Dowództwa Wojsk Łączności w Ministerstwie Spraw Wojskowych. We wrześniu 1939 r. w sztabie Armii „Lublin”. Od grudnia 1939 r. w konspiracji, a od maja 1942 r. zastępca Dowódcy Wojsk Łączności Komendy Głównej AK. W czasie Powstania Warszawskiego mianowany podpułkownikiem. Po powrocie z niewoli w Niemczech został szefem łączności Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj. Skazany na karę śmierci, zmienioną na więzienie. Wolność odzyskał w 1947 r. Pracował jako inżynier, zmarł 2 czerwca 1963 r. w Ciechocinku. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz Orderem Virtuti Militari.

(zbiory Muzeum Historii Kielc)

3. kompania Batalionu Harcerskiego
na placu szkolnym
Gimnazjum J. Śniadeckiego w Kielcach
przed wyjazdem do Warszawy.

(zbiory Muzeum Historii Kielc)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

←

Ksiądz Józef Pruchnicki, ps. Niemen, syn Jana i Marii z Wierzbickich, urodzony 16 lutego 1894 r. w Stopnicy, kapitan Wojska Polskiego. Ukończył gimnazjum oraz Seminarium Duchowne w Kielcach (święcenia kapłańskie w 1917 r.). Organizator i kapelan Obwodu Miechowskiego Polskiej Organizacji Wojskowej.

W latach 1919-1921 r. służył ochotniczo w wojsku. Kapelan w ochotniczym 211. Pułku Ułanów Nadniemeńskich. Brał udział w bitwach pod Płockiem, Mławą, Druskiennikami i Stołpcami, następnie pełnił posługę w szpitalu wojskowym w Wilnie.

W lipcu 1921 r. powrócił do diecezji kieleckiej, został prefektem szkolnym w Zagłębiu Dąbrowskim. Od 1925 r. sekretarz Kurii Biskupiej diecezji częstochowskiej. W 1926 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Proboszcz parafii w powiecie wieluńskim: Mokrsko (1928-1941) oraz Ruda (1941-1945). W czasie okupacji niemieckiej członek Związku Walski Zbrojnej/Armii Krajowej. Od 1945 r. dziekan i proboszcz parafii w Wieluniu. Zmarł 20 października 1963 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych i Krzyżem Niepodległości.

(zbiory CAW)

→

Msza polowa odprawiana przez kapelana 5. Pułku Piechoty Legionów ks. Ziółkowskiego w czasie odwrotu spod Kijowa, lipiec 1920 r.

(zbiory CAW)

→

Ksiądz Kazimierz Tomasz Sykulski, syn Michała i Tekli z Cybińskich, urodzony 29 grudnia 1882 r. w Końskich. Absolwent sandomierskiego Progimnazjum Miejskiego, Seminarium Duchownego w Sandomierzu (święcenia kapłańskie w 1905 r.) oraz Akademii Duchownej w Petersburgu.

W okresie I wojny światowej proboszcz w parafiach w Skarżysku-Bzinie i Policznej. W 1919 r. wybrany posłem na Sejm Ustawodawczy. Podczas wojny polsko-bolszewickiej pełnił funkcję kapelana lotnego, bez przydziału do określonej jednostki.

W okresie międzywojennym kanonik gremialny i dziekan kolegiaty opatowskiej, od 1928 r. wizytator katechetyczny szkół powszechnych, sędzia sądu biskupiego, proboszcz konsultor diecezji sandomierskiej. Od pierwszych dni września 1939 r. pomagał ofiarom wojny i potrzebującym, za co został aresztowany przez Gestapo. Ponownie pojmany 1 października 1941 r. trafił do więzienia w Radomiu, a następnie do obozu koncentracyjnego KL Auschwitz. Rozstrzelany 11 grudnia 1941 r. W 1999 r. beatyfikowany przez papieża Jana Pawła II. Patron Miasta Końskie i Powiatu Koneckiego.

(zbiory Marcina Brzezińskiego)

Książę Artur Mikołaj Radziwiłł, syn Macieja i Róży z Potockich, urodzony 17 stycznia 1901 r. w Sichowie k. Staszowa. Uczył się w gimnazjum we Wrocławiu oraz Gimnazjum im. św. Stanisława w Warszawie, gdzie w 1919 r. zdał maturę.

W 1920 r. ochotniczo wstąpił do Wojska Polskiego, jako podchorąży rezerwy, walczył w szeregach 4. Pułku Piechoty Legionów, dowodząc jednym z plutonów. 1 marca 1920 r. został awansowany na podporucznika. Szczególną odwagę wyróżnił się podczas walk o Kiszyn w czerwcu 1920 r., a pod Kijowem został ranny. Za odwagę i umiejętność dowodzenia na froncie został uhonorowany dwoma Krzyżami Walecznych.

Przeniesiony do rezerwy, zajmował się administrowaniem posiadłościami. W 1923 r. wyjechał na Daleki Wschód, m.in. prowadził plantację kuczuku w Indochinach. Po powrocie do kraju objął majątek w Rytwianach, przyczyniając się do ożywienia gospodarczo-społecznego miejscowości. W wojnie 1939 r. dowódca 2. kompanii I batalionu 2. Pułku Piechoty w 2. Dywizji Piechoty Legionów Armii „Łódź”. Poległ 13 września 1939 r. pod Ołtarzewem. Pośmiertnie odznaczony Srebrnym Orderem Virtuti Militari.

(fot. za: <https://staszowski.eu>)

Pluton ochotników przed wyjazdem na front, Częstochowa, 30 sierpnia 1920 r. Adam Bień stoi w środku drugiego rzędu od góry.

(zbiory Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego)

Adam Bień, syn Walentego i Franciszki z Wiącków, urodzony 14 grudnia 1899 r. w Ossali, w powiecie sandomierskim. W latach 1912-1914 członek tajnej drużyny skautowej w Sandomierzu, absolwent tamtejszego gimnazjum (1920 r.). W lipcu 1920 r. wstąpił na ochotnika do Wojska Polskiego. Walczył na Froncie Litewsko-Białoruskim w szeregach 1. Pułku Artylerii Lekkiej w 1. Dywizji Legionów. Po zawieszeniu walk objął służbę na linii demarkacyjnej. Zwolniony ze służby w listopadzie 1920 r.

W 1925 r. Ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1928 r. zdał egzamin sędziowski. Pracował w sądach grodzkich oraz w Sądzie Okręgowym w Warszawie. Działacz ludowy, współzałożyciel Związku Młodzieży

Wiejskiej RP „Wici”. Od 1943 r. pierwszy zastępca Delegata Rządu RP na Kraj, a od maja 1944 r. członek Krajowej Rady Ministrów. W dniu 27 marca 1945 r. aresztowany przez NKWD, a następnie skazany w procesie szesnastu w Moskwie na pięć lat więzienia.

Po powrocie zajmował się tłumaczeniem literatury rosyjskiej. W 1953 r. rozpoczął praktykę w zespole adwokackim w Przasnyszu. Przeszedł na emeryturę w 1974 r. Zmarł 4 marca 1998 r. w Warszawie.

(zbiory Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Remigiusz Laskowski, ps. Korab, syn Jana i Karoliny z Hinczów, urodzony 6 stycznia 1899 r. w Żabcach na Podlasiu. Uczeń Szkoły Miejskiej Handlowej w Kielcach. W 1912 r. wstąpił do tajnego zastępu skautowego (od 1917 r. drużynowy). Od 1916 r. w Polskiej Organizacji Wojskowej.

W marcu 1919 r. wstąpił do wojska, przydzielony do 4. Pułku Piechoty Legionów, służbę odbywał w dowództwie Okręgu Generalnego. Pełnił również obowiązki komendanta kieleckiego Hufca Harcerzy. Od lipca 1920 r. werbował harcerzy do służby wojskowej. Członek Zarządu Okręgu Kieleckiego ZHP. W 1924 r. ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Po odbyciu aplikacji sędziego w Sądzie Grodzkim w Jędrzejowie oraz Sądzie Okręgowym w Kielcach. W latach 1939-1945 członek Związku Walki Zbrojnej/Armii Krajowej.

W 1945 r. pracował w Ministerstwie Poczty i Telegrafów oraz krótko jako sędzia. Od 1945 do 1976 r. prowadził kancelarie adwokackie w Staszowie i Kielcach. Zmarł 7 września 1986 r. w Kielcach. Odznaczony Krzyżem POW, Medalem „Polska Swemu Obroncy” i Medalem Niepodległości.

(zbiory Muzeum Historii Kielc)

Jan Jackowski, syn Franciszka i Agaty z Piętaków, urodzony 15 czerwca 1890 r. w Czekaju, w powiecie jędrzejowskim. Od 1914 do lipca 1917 r. w armii carskiej, a następnie w szeregach 2. Pułku Ułanów Grochowskich im. gen. Józefa Dwernickiego, w składzie I Korpusu Polskiego.

Od listopada 1918 r. służył w Policji Komunalnej w Jędrzejowie, a od lipca 1919 r. w Policji Państwowej. Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Walczył w szeregach 213. Pułku Piechoty, sformowanego z funkcjonariuszy Policji.

W grudniu 1920 r. powrócił do pracy w Komendzie Powiatowej PP w Jędrzejowie. Absolwent Szkoły Powszechnej Męskiej w Jędrzejowie w 1922 r. Awansowany do stopnia starszego posterunkowego w 1935 r. Walczył w wojnie 1939 r. Trafił do niewoli sowieckiej, osadzony w obozie w Ostaszkowie. W kwietniu 1940 r. zamordowany przez NKWD w Kalininie i pogrzebany w Miednoje. Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Krzyżem Walecznych, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę i Krzyżem Niepodległości.

(zbiory Jerzego Kozłowskiego)

Policjanci
w okopach
na froncie
polsko-bolszewickim.

(Dziesięciolecie służby
bezpieczeństwa w Polsce
Odrodzonej, Warszawa 1925)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

F Franciszek Kubala, syn Tomasza i Jadwigi ze Steców, urodzony 27 listopada 1901 r. w Jakubowicach, w powiecie opatowskim. W 1918 r. rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. W okresie międzywojennym ceniony nauczyciel, uczył w szkole fabrycznej Zakładów Ostrowieckich w Klimkiewiczowie, a od 1924 r. w szkole powszechnej w Częstocicach. Zaangażowany w działalność harcerstwa i miejscowego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Żołnierz rezerwy 2. Pułku Piechoty Legionów, w 1929 r. awansowany na podporucznika. Brał udział w wojnie 1939 r. W czasie okupacji niemieckiej należał do Związku Walki Zbrojnej, jeden z organizatorów tajnego nauczania. W czerwcu 1942 r. aresztowany przez gestapo i wywieziony do KL Auschwitz. Zmarł 23 października 1942 r. (oficjalną przyczyną śmierci było zapalenie płuc). Odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921.

(zbiory Oddziału Świętokrzyskiego PTTK w Ostrowcu Świętokrzyskim)

Wycieczka 1. Drużyny Harcerskiej z Ostrowca Świętokrzyskiego w Tatry, lipiec 1920 r. Dwóch spośród uwiecznionych zginęło na froncie w walkach z bolszewikami.

(W. Nekrasz, *Harcerze w bojach w latach 1914-1921*, cz. II, Warszawa 1931)

Rys. 9. Wycieczka 1-szej drużyny ostrowieckiej w Tatry, w chwili mobilizacji Harcerstwa. Z grupy tej wkrótce zginęli na froncie: drużynowy Derlikowski (1-szy od strony lewej, siedzący) i przyboczny Szydłowski (1-szy od prawej strony, stojący).

S Stanisław Jeżewski ps. Cis, Grabowy, syn Jana i Elżbiety z Pałysiewiczów, urodzony 30 sierpnia 1898 r. w osadzie Kobiałki k. Pawłowa w powiecie iłżeckim. Uczeń szkoły fabrycznej w Częstocicach i progimnazjum w Wąchocku. W okresie I wojny światowej trafił do Rosji, powołany do armii carskiej.

Ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Ranny w czasie polskiej kontrofensywy znad Wieprza. Po leczeniu w Łodzi i rekonwalescencji w Ciechocinku powrócił do Ostrowca Świętokrzyskiego.

W 1922 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Ostrowcu Świętokrzyskim, nauczyciel geografii i historii w szkołach powszechnych. Uczestnik wojny 1939 r. W okresie okupacji niemieckiej prowadził tajne komplety, zaangażowany w działalność informacyjną i wywiadowczą Komendy Obwodu Opatowskiego AK. Po 1945 r. kontynuował pracę w szkołach. Wieloletni prezes Oddziału Miejskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego i Oddziału PTTK w Ostrowcu Świętokrzyskim. Zmarł 2 listopada 1989 r. w Ostrowcu Świętokrzyskim. Odznaczony m.in. Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości.

(zbiory Oddziału Świętokrzyskiego PTTK w Ostrowcu Świętokrzyskim)

Henryk Opara, syn Mateusza i Stefanii z Jaklewiczów, urodzony 18 listopada 1901 r. w Kielcach. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1915 r., praktykant w firmie „Optyk Mechanik Ryszard Rudnicki”.

W 1919 r. ochotnik w Wojsku Polskim. Jako harcerz skierowany do Jabłonnej koło Warszawy. Początkowo pełnił służbę wartowniczą przy Dowództwie Dywizji. Na własną prośbę skierowany na front, walczył na odcinku w pobliżu linii Mińsk - Lida.

W 1921 r. powrócił do Kielc. W 1922 r. rozpoczął pracę w Suchedniowskiej Hucie „Ludwików” w Kielcach. W okresie okupacji niemieckiej kierownik Wydziału Elektrycznego Huty „Ludwików”, zaangażowany w działalność sabotażową. Po wojnie kontynuował pracę na kierowniczym stanowisku w tym samym zakładzie. W 1967 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 30 stycznia 1986 r. w Kielcach. Odznaczony m.in. Krzyżem Walecznych.

(zbiory Alicji Orłowskiej)

Portret zbiorowy harcerzy z I Kieleckiej Drużyny Harcerskiej, 1917 r.

(zbiory Muzeum Historii Kielc)

Jan Hipolit Kinastowski, syn Stefana i Karoliny z Czapiżyńskich, urodzony 27 grudnia 1902 r. w Kielcach. Uczeń Szkoły Handlowej im. J. Śniadeckiego w Kielcach. Od 1915 r. członek I Kieleckiej Drużyny Harcerskiej im. Dionizego Czachowskiego.

W wojnie polsko-bolszewickiej żołnierz 205. Pułku Piechoty wchodzącego w skład Dywizji Ochotniczej pod dowództwem płk. Adama Koca. Autor pamiętnika z tego okresu. We wrześniu 1920 r., w wyniku problemów zdrowotnych, skierowany do szpitala w Białymstoku.

Po powrocie do Kielc kontynuował naukę. Pracownik Banku Spółek Zarobkowych. Później prowadził sklep z artykułami piśmienniczymi. Współzałożyciel Gimnazjum Kupiecko-Handlowego w Kielcach. Po 1945 r. uczył w tej placówce przedmiotów zawodowych. Jednocześnie zaangażowany w działalność harcerską. Zmarł 20 września 1972 r. w Kielcach. Pochowany na Cmentarzu Starym w rodzinnym grobowcu. U honorowany odznaczeniami pamiątkowymi: Stanęli w Potrzebie 1920 i Armia Ochotnicza Gen. Józefa Hallera 1920.

(zbiory Ośrodka Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej w Kielcach)

